

DE
CULTU
CIVILI
ESTONICO
VOL I

VIROLAISEN¹ KIRJALLISUUDEN^{1/2} MAAILMA³

1 → Viro

- kummallista **syrjäseutua**, jossa on läikittäin säilynyt "villinä luontona" tunnettu ilmiö.

2 → kirjallisuus

- kirjallinen kulttuuri tarkoitti näillä main Raamatun kääntämistä, muita tarinoita kerrottiin niin kuin aikaisemminkin.

runonlauluina

3 → maailma

- voi tuntea olevansa **maailmankaikkeuden keskipistessä**.

Teksti: Jan Kaus

Suomennos: Jouko Vanhanen

Otsikot, kuvatekstit ja selitykset: Viron instituutti ja Jouko Vanhanen

Craafinen suunnittelu: Piia Ruber

Valokuvat:

Vahur Aabrams, Viron pankin museo, Emajoen lotjayhdistys, Viron instituutti, Viron maanmittauslaitos, Viron kansallismuseo, Irina Ivanova, Ülo Josing / Viron yleisradio, Raivo Juurak, Liisa-Lota Kaivo / Emajoen lotjayhdistys, Märt Kapsta / *Ruhnu päevik*, Sven Karjahärmin valokuvakokoelma, Helga Kross, Asko Künnap, Angela Leemet, Toomas Liivamägi, Evi Murdla / Viljandin kaupunginkirjasto, Anton Mutt / Viron yleisradio, Ingmar Muusikus, Ebe Pilt / Kundan kaupunki, Maarja Pärsim / Viron yleisradio, Piia Ruber, Tarmo Saaret / Nigulisten museo, Mare Sabalotny, Reti Saks, Ervin Sestverk / Tallinnan kaupunginarkisto, Joonas Sildre, Tallinnfilm, Vally Tamm, Runo Tammelo, Tiitsmaa / Underin ja Tuiglaksen kirjallisuuskeskus, Veiko Tubin, Kadri Tukk / *Ruhnu päevik*, Siim Vahur / Tallinnan kaupunginteatteri, Maarja Vaino / Anton Hansen Tammsaaren museo, Mart Velsker, Tõnu Õnnepalu.

PRESSIFOTO:

Terje Lepp / *Eesti Päevaleht*, Raigo Pajula / *Eesti Päevaleht*, Rein Sikk / *Eesti Päevaleht*, Rauno Volmar / *Eesti Päevaleht*.

SCANPIX BALTICS:

Sille Annuk / *Postimees*, Margus Ansu / *Postimees*, Mati Hiis / *Õhtuleht*, Toomas Huik / *Postimees*, Karin Kaljuläte / *Maaleht*, Egert Kamenik / *Postimees*, Lauri Kulpsoo / *Postimees*, Peeter Langovits / *Postimees*, Ove Maidla / *Postimees*, Mihkel Maripuu / *Postimees*, Oliver Matkur / *Postimees*, Elmo Riig / *Sakala*, Raivo Tasso / *Maaleht*, Liis Treimann / *Postimees*.

Jäljennökset:

Virolainen postimerkki 150 vuotta runoilija Lydia Koidulan syntymästä (1993; suunnittelu Vladimir Taiger), virolainen postimerkki Runoilija Betti Alver, sata vuotta syntymästä (2006; suunnittelu Vladimir Taiger), virolainen postimerkki EUROOPPA. Kuuluisia naisia. Marie Under (1996; suunnittelu Lembit Lõhmus, perustuu Ants Laikmaan Marie Underista 1904 tekemään pastellimuotokuvaan).

Kiitokset:

Vahur Aabrams, Viron pankki, Eesti Päevaleht -kustantamo, Emajoen lotjayhdistys, Viron kirjallisuuden tiedotuskeskus, Viron kansalliskirjasto, Viron kansallismuseo, perhe Jaaksoo, Raivo Juurak, Märt Kapsta / *Ruhnu päevik*, Toomas Karjahärm, perhe Kross, Reele Kuuse / Palamusen kihlakunnankoulun museo, Asko Künnap, Angela Leemet, Toomas Liivamägi, Ain Muldmaa / AS Eesti Post, Evi Murdla / Viljandin kaupunginkirjasto, *Ninniku* (www.eki.ee/ninniku), Ebe Pilt / Kundan kaupunki, *Purpurnust* (purpurnust.org), Maarja Pärsim / Viron yleisradio, Piia Ruber, Tarmo Saaret / Nigulisten museo, Mare Sabalotny (www.estiiil.com), Joonas Sildre, Tallinnan kaupunginarkisto, Tallinnfilm, Vally Tamm, Runo Tammelo, Mari Tarand, Tiina Tarik / Tarton yleinen kirjasto, Veiko Tubin, Kadri Tukk / *Ruhnu päevik*, *Tuulelohe* (www.tvz.org.ee), Mart Velsker, Tõnu Õnnepalu.

Julkaisija: Viron instituutti

ISBN 978-9949-9160-3-0

VIROLAISEN KIRJALLISUUDEN MAAILMA

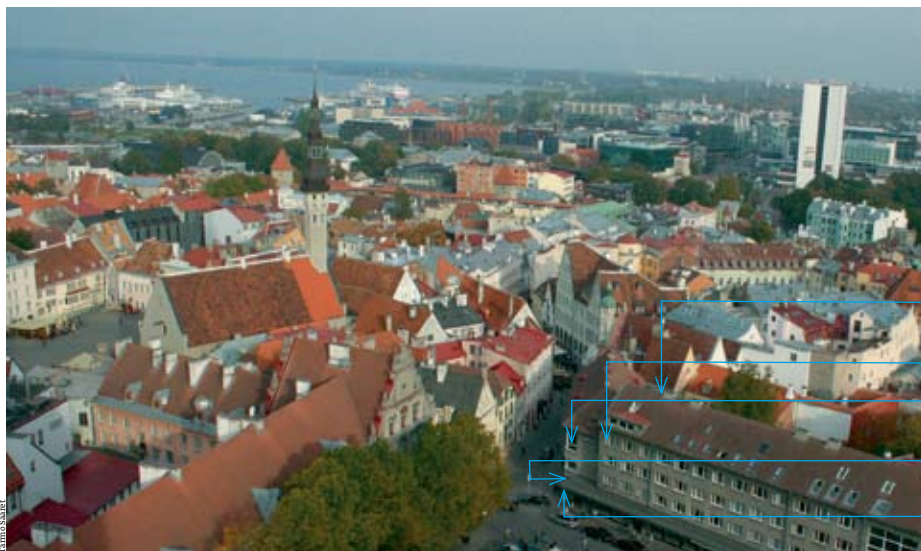
NOBEL

Kukaan virolainen ei ole saanut Nobelin kirjallisuuspalkintoa. Ehkä jotakuta lohduttaa, ettei kukaan latvialainen tai liettualainenkaan ole saanut, ja suomalaisetkin saivat sen jo aikoja sitten. Mutta tosiasia on ja pysyy. Tosin huhutaan, että saaminen on ollut tipalla. Noiden huhujen sankari oli Viron kansainvälisesti tunnetuin kirjailija **Jaan Kross**. Hän kirjoitti laajoja historiallisia ja filosofisia romaaneja, joiden päähenkilöt olivat **virolaista verta urheita ja lahjakkaita ihmisiä**. Heitä historia ei hellinyt, mutta he eivät edes historian rattaisiin murskautuessaan vetäneet selkäänsä kyyryyn. Krossin henkilöt toisin sanoen muistuttavat kirjoittajaansa, joka nuorena miehenä kyyditettiin Siperiaan. Kerrotaan, että joskus 90-luvun puolivälissä Kross olisi ollut niin lähellä Nobelin palkintoa, että lehtimiehet hiippailivat **hänen asuntonsa** edustalla – jos ilouutinen olisi tullut, he olisivat olleet ensimmäisten joukossa. Nyt kun Krossia, sitkeää ja myhäilevää vanhaa herrasmiestä ei ole enää joukossamme, Nobel-puheet ovat myös vaipuneet, vaikka Virossa on useita eppiseen kerrontaan ja historiaan paneutuneita prosaisteja.

Jaan Kross (1920–2007)

Virolainen romaanikirjailija ja runoilija. Syntynyt Tallinnassa, isä konepajan työnjohtaja Jaan Kross vanh. ja äiti Pauline Kross, o.s. Uhlberg. Kävi Jakob Westholmin lyseon, opiskeli lakia Tarton yliopistossa. Saksalaiset vangitsivat hänet 1944 Viron liittolaismielisen vastarintaliikkeen jäsenenä, Neuvostoliitto tuomitsi hänet samasta syystä viideksi vuodeksi vankileirille. Pääsi palaamaan Siperiaan-karkoituksesta 1954, sen jälkeen ryhtyi ammattikirjailijaksi. Krossin keskeinen aihe on ollut yksilön uskollisuus kasvuympäristölleen ja maanmiehilleen kompromissitilanteissa, nämä aiheet ovat läsnä hänen historiallisissa romaaneissaan *Uppiniskaisuuden kronikka*, *Keisarin hullu*, *Professori Martensin lähtö* ja *Paikallaanlento*. Kross aloitti kuitenkin runoilijana, ja häntä pidetään Viron sodanjälkeisen runouden uudistajana. Häneltä on julkaistu useita runokokoelmia ja myös novellikokoelmia. Kross on eniten käännetty virolainen kirjailija kautta aikojen. Hänen proosatuotantonsa on miltei kokonaan suomennettu, samoin kaksiosaiset muistelmat *Rakkaat kansavaeltajat*.

Viron kirjailijaliiton talo

(ks. s. 45)

hänen asuntonsa (Harju 1–6)

Mustakattoinen sali

(ks. s. 45)

Viron kirjailijaliitto

(ks. s. 45)

Loomingin toimitus

(ks. s. 36)

↑ Tallinnan vanhakaupunki, peräisin keskiajalta ja varhaiselta uudelta ajalta, on Krossin magnum opuksen, *Uppiniskaisuuden kronikan* (*Kolme katku vahel*, 1970–80) näyttämö. Romaanin päähenkilö, *Liivinmaan kronikan* (1578) kirjoittaja Balthasar Russow, toimi kirkkoherrana Pyhän Hengen seurakunnan kirkossa, vain parin kivenheiton päässä Krossin työhuoneesta ja asunnosta.

Vironleimäde

urheita ja lahjakkaita ihmisiä

← Krossin *Kolme katku vahel* -elokuva valkokankaalla. Pääosan tulkitsejana ehkä 1900-luvun rakastetuin virolainen laulaja Georg Ots, jonka säteily ulottui myös Suomeen. Päähenkilö Balthasar Russow nousi kansan keskuudesta merkittäväksi Tallinnan vaikuttajaksi.

Reijo Lepo

virolaista verta

Vaikka Nobelin kirjallisuuspalkintoa ei myönnetä yksistään eikä ennen muuta romaanikirjailijalle, Krossin mahtavalla hahmolla on virolaisten tietoisuudessa selvä rooli. Niinpä Krossin poismenon jälkeen onkin sieltä täältä kuultu kysyttävän: kuka astuu hänen saappaisiinsa? Kuka jatkaa romaaniperinnettä, jossa kuvataan ajallisesti ja paikallisesti kiehtovia tapauksia **vähäväkisen kansan** kohtaloista historian myrskyissä ja nykypäivän paineissa? Ilmestyykö uusi Kross ja mistä?

Sore Mandala

Mikael Maripaan

Ingemar Kuvastikas

vähäväkistä kansaa

romaanikilpailuja

kuuluisin

(ks. **rakastettu virolainen naisrunoilija** s. 12)

↑ Ensimmäisen, 1927 järjestetyn romaanikilpailun satoa: ensimmäinen palkinto myönnettiin August Jakobsonin romaanille *Vaeste-Patuste alev* ('Syntisparkojen kauppala'). Jaettiin myös kolme toista palkintoa: Betti Alverin teokselle *Tuulearmuke* ('Tuulen rakastajatar'), Reed Mornin (oikealta nimeltään Frieda Drewerk) teokselle *Andekas parasit* ('Lahjakas parasitti') ja Mart Raudin teokselle *Videvikust varavalgeni* ('Aamuhämärästä päiväkoittoon').

hyppylauta

○ Loodus-kustantamon 1927 aloittamat romaanikilpailut ovat jatkuneet nyky-Virossakin. Perinteen elvyttäjä uudelleen itsenäistyneessä Virossa oli kirjailija Juhan Saar, Viron romaaniseuran perustajajäsen. Seura tarjoaa yhdessä Tänäpäev-kustantamon kanssa esiintulon mahdollisuuden aloitteleville romaanikirjailijoille.

Virossa järjestetään monia **romaanikilpailuja**, tunnetuin niistä käynnistettiin jo ensimmäisen tasavallan aikana. Niitä käytetään yhä enemmän **hyppylautana** – aloittelijat koettavat saada parempaa huomiota ja julkaisukanavia debyyttilleen tai ensimmäisille romaaneilleen. Toiveikkaina tarkkaillaan myös vanhempia sukupolvia, historiaan suuntautuneista tai siitä kiinnostuneista kirjailijoista odotetaan, kykenevätkö he ehkä jonain päivänä vaikuttamaan Krossin lailla kansakunnan itsetuntoon, vaikka heidän kiinnostuksensa historiaan ei keskittyisikään suoranaisesti Viroom tai he kuvaisivat yksittäisten henkilöiden sijasta esimerkiksi ideologioiden vaikutusta yksilöön.

Toisinaan minulla on tunne, että Jaan Kross oli yksi harvoja, joka ei erityisemmin piitannut siitä, että Nobelin palkinto jäi rimaa hipoen saavuttamatta. Vaikka se olisikin vain harhakuvitelma, uskon kuitenkin, että merkityksellinen.

↑ Voittajien esittely Viron romaaniseuran järjestämässä kilpailussa vuonna 2007.

MATKALLA

virolaiset kirjailijat Virumaalla, 1930-luvun lopulla

↑ Viron historiallinen, maan koillisosassa sijaitseva maakunta Virumaa on antanut suomalaisille koko maata tarkoittavan Viro-nimen. Maakunta tunnetaan lähinnä kuonavuoristaan, venäjänkielisistä kaivoskaupungeistaan ja sähkövoimaloistaan, mutta itse asiassa se on luonnoltaan ja maisemiltaan hyvin kaunis ja vaihteleva. Jo 1800-luvun lopulla sen rannikolle muodostui kuuluisia lomailukeskuksia kuten [Narva-Jõesuu](#).

[1930-luvun lopulta](#) on säilynyt filmikatkelma, joka näyttää, miten [virolaiset kirjailijat](#) kävivät tutustumassa [Virumaan](#) luontoon ja teollisuuteen. Joitakin vuosia sitten Viron kirjailijaliitto päätti jatkaa käytäntöä – joka vuosi loka- ja marraskuussa kerätään yhteen pari–kolmekymmentä kirjailijaa ja heidät lähetetään kolmi- tai nelijäsenisinä ryhminä esiintymään kirjastoihin eri puolille maata. Sataa tihuuttaa, metsänrajasta leviää [sienten](#) ja lahon tuoksua, ja kirjaväkeä täynnä olevat autot pörräävät ympäri Viroa. Kyse on kaikin tavoin hauska hankkeesta, sillä kirjailijat kohtaavat silmästä silmään [maalla asuvat](#) lukijansa ja näiden odotukset ja ongelmat. Perillä tarjotaan kahvia, kotona paistettua [rahkapiirakkaa](#), ja kirjailijat jakavat omistuskirjoituksia. Kirjailijat lukevat tuotantoaan, ja niin päästään särkeämään vakiintuneita ennakkoluuloja ja löydetään uusia lukijoita. Kysymyksiä esitetään vähän, ovathan virolaiset verrattain sulkeutuneita ihmisiä, ja jos kysymyksiä tulee, ne ovat enimmäkseen tyyppiä ”miksi kirjoissa on nykyään niin paljon rivouksia?” Ja sitä rataa. Lopuksi käteillä [urhea kirjastonhoitaja](#) ja suuntaudutaan uusille tantereille.

Tapaamisia on laidasta laitaan – toisinaan joutuu esiintymään kymmenen nyreän vanhuksen edessä, toisinaan kymmenen hyväntuulisen vanhuksen edessä, joskus [salissa](#) on [satakunta nuorta](#), jotka kaikkien yllätykseksi ovat tulleet paikalle vapaaehtoisesti.

Narva-Jõesuu¹

sieni

maalla asuvat

rahkapiirakka

("Kaunista aikaa, ei varjoja")

Ainekset

250 g rahkaa
4 kananmunaa
hyppysellinen suolaa
100 g voisulaa
1 sitruunan mehu
1 tl hienoksi jauhettua sitruunankuorta
250 g vehnäjauhoa
2 tl leivinjauhoa
50-100 g rusinoita

Painele rahka yhtenäiseksi massaksi. Lisää sokerin kanssa vatkatut kananmunat, voisula, mausteet, leivinjauhon kanssa sekoitetut jauhot ja rusinat. Kaada rasvattuun ja jauhotettuun kakkukuokaan ja paista uunissa 45 minuuttia.

Kerran kirjastokierrosten alkuvuosina kävi niin, että kirjailijaryhmä joutui kirjaston sijasta koulun vanhempainiltaan, jossa heidän piti esiintyä heti paikallisen poliisipäällikön puheenvuoron jälkeen. Päällikön lopetettua puheensa vanhemmat siirtyivät kahvipöytään ja jättivät nassikkansa huolehtimaan kirjailijoista, joista toinen oli tunnettu urbaanin elämän yksinäisyyttä ironisesti ja synkkään sävyyn luotaavana eksistentiaalistina ja toinen Marcel Proustin asiantuntijana.

urhea kirjastonhoitaja

salissa satakunta nuorta

nassikat huolehtivat kirjailijasta

paikallinen poliisipäällikkö

(ks. nuori vihainen kirjailija s. 31)

Myöhemmin heidät vietiin yöpymään **metsän keskellä** sijaitsevaan hylättyyn taloon, jossa he pelkäsivät, että alakerran ikkuna-aukosta kömpii yöllä **karhu** sisään. Kirjailijat jäivät kuitenkin eloon, ja seuraava esiintyminen sujui jo suunnitelmien mukaan. Tuntuu siltä, että heillä on matkasta mitä parhaimmat muistot.

metsän keskellä

karhu

← Euraasialainen ruskeakarhu (*Ursus arctos arctos*) on Viron suurin maapeto. Sen pituus voi olla 280 cm, paino 315 kg ja säkäkorkeus 150 cm. Karhu oli virolaisen metsäkansan totemieläin. Karhut ovat varsin arkoja ja väistävät ihmistä, innostuvat vain toisinaan hävittämään mehiläispesä, kaurapeltoja tai puutarhoja. Hiljattain eräs erityisen yritteliäs yksilö päätyi Ruhnuun (luultavasti jäälautalla), Viron Liivinlahdessa olevalle ulkosaarelle, jossa se vietti kesän vain kadotakseen yhtä mysteerisesti syksyllä.

RUNOTAR

Viron kirjallisuudenhistoria nostaa mielellään esiin naisrunoilijansa. Heistä muodostuu ikään kuin itsenäinen tarina, kristallisoitunut ja [saavuttamaton kaulaketju](#). Sen helmiä ovat ihmeen kauniit ja ihmeen lahjakkaat kielen haltiattaret, joiden kohtalona on seurata toistaan ja jatkaa viron kielen ja Viron-mielen ihmetekoja. Monien mielestä tuota kuvitelmaa symboloi parhaiten vuodelta 1917 peräisin oleva [kuuluisa valokuva](#), jossa yksi mainitun kristalliketjun [kirkkaimmista jalokivistä](#), tuolloin vielä nuori ja monet aikansa terävimmät miespäät pyörälle pannut runoilijatar, nojautuu raukeasti ja samalla ylpeästi [kirjailijaveriensa koostuvien kavaljeeriensa](#) varaan.

Naisrunoilijoiden tarina jatkuu nykyäänkin. Ei voi jättää sanomatta, että monet Viron viimeisen vuosikymmenen parhaimmista runoilijoista ovat naisia. Ja nykyäänkin heitä on kaikenlaisia – leppeitä ja ankaria, epämääräisemmin tai tarkemmin rajattavia. On mielteliäs [runouden suojeleuskeli](#), jonka filigraanit sana- ja ajatusleikit ovat samaan aikaan vetenä raitistavia ja viininä humalluttavia. On hento nuori [keijumainen äiti](#), joka voimallisesti julistaa menneisyyden ja perinteiden nimeen ja osaa tehdä sen niin, että kaupungeissakin kuunnellaan. On kivettyneiden käsitysten suhteen [armoton kirjallinen kirurgi](#), jonka sanat leikkaavat skalpellinterävästi; siitä huolimatta niiden jättämät haavat paranevat hitaasti.

Yhdelle edellä mainituista lahjoitettiin hiljattain rannerengas, joka oli kuulunut [rakastetulle virolaiselle naisrunoilijalle](#). Tämä oli lahjoittanut sen vuosia sitten eräälle nuoremmalle virkasisarelleen. Nyt tuo [nuorempi naisrunoilija](#), lähetessään seitsemääkymmentä ikävuottaan, lahjoitti sen edelleen. Voi olettaa, että rannerenkaan [nykyinen haltija](#) antaa sen aikanaan perinnöksi seuraavalle ihmeen kauniille ja vaikuttavalle tekijälle virolaisten naisrunoilijoiden jatkumossa; se runoilija ei ole vielä välttämättä syntynytkään tai syntyi juuri tänään.

saavuttamaton kaulaketju

ensimmäinen jalokivi

(ks. s. 14)

rakastettu virolainen naisrunoilija

runouden suojeleuskeli

keijumainen äiti

armoton kirjallinen kirurgi

nuorempi naisrunoilija

(ks. [vanhempi naisrunoilija](#) s. 22)

kuuluisa valokuva⁶

↑ kirjailijaverreista koostuvat kavaljeerit (1918/2006)

ylsi kirkkaimmista jalokivistä⁷

kirjallinen kirurgi ja nykyinen haltija

Lydia Koidula, ensimmäinen jalokivi⁸

Viron kirjailijoiden merkitys omassa maassaan on kuvastunut hyvin setelirahoissa, jotka luotiin ennen kuin oli kulunut vuottakaan uudelleenitsenäistymisestä vuonna 1991. Kahdessa setelissä, 100 kruunun ja 25 kruunun rahoissa, esiintyvät vastaavasti Viron naisrunoilijoiden loistavan ketjun **ensimmäinen jalokivi**, **Lydia Koidula**, ja kansalliskirjailijamme romanitaiteen alalla – A. H. Tammsaare.

A. H. Tammsaare

(ks. s. 16)

Kultuurkapital

↑ Projektituotoisen rahoituksen lisäksi Kultuurirahasto jakaa lukuisia vuosipalkintoja, esimerkiksi kirjallisuuden suurpalkintoja, palkinnon parhaasta proosateoksesta, parhaasta runokokoelmasta, parhaasta esseestä, parhaasta näytelmästä, parhaasta lastenkirjasta, parhaasta käännöksestä viron kielestä ja parhaasta vironoksesta, palkinnon parhaalle venäjänkielisellet kirjailijalle ja niin sanotun avoimen palkinnon merkittävälle teokselle, joka ei mahdu edellä lueteltujen luokitusten joukkoon.

Onneksi klassikoiden muotokuvat seteleissä – jotka jäivät pois käytöstä Viron siirryttyä euroon 2011 – eivät ole ainoa yhdysside kulttuurin ja rahan välillä. Virossa on olemassa valtiollinen rahasto nimeltään Eesti **Kultuurkapital** (Viron kulttuurirahasto, perustettu 1925, uudeleen käynnistetty 1994) – joka jakaa säännöllisesti suuria summia luoville taiteilijoille – kirjoittamista, esiintymistä, matkustamista, säveltämistä, näyttelyiden järjestämistä ja elokuvien tekemistä varten ja moneen muuhun. Kansan suussa nimen *Kulka* saaneen säätiön perustavoitteena on rahoittaa luovuutta mahdollisimman suoraan – kaikki tukipäätökset tehdään erityisrahastoissa, joiden lautakunnat muodostuvat suoranaisesti luovan työn kanssa tekemisissä olevista ihmisistä. Toisin sanoen: *Kulkan* tapauksessa on kyse ruohonjuuritason demokratiasta.

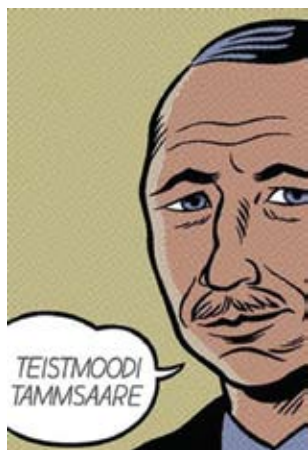

Põhja-Tammsaaren maatila.

SYDÄN

Jokaisella kansalla lienee tiettyjä teoksia, jotka koetaan erityisinä, kansan kohtaloa ja olemusta kuvaavina. Virolaisille sellainen merkitys on **A. H. Tammsaaren** teoksella *Totuus ja oikeus* (*Tõde ja õigus*) – viisiosaisella suurromaanilla Viron kansan elämästä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Monet koululaiset eivät voi sietää tuota pakollisen koulukirjallisuuden **kulmakiveä**, mahtavaa kärsimys- ja selviytymishistoriaa, mutta hekään eivät säästy siltä, että romaanista on peräisin lukuisia viron kieleen siirtyneitä ja tavanomaisiksi ilmaisuiksi muuntuneita sananparsia. Kiinnostavaa on myös se, että vaikka *Totuudesta ja oikeudesta* on tehty useita elokuvia ja **runsaasti teatterisovituksia**, yksikään ohjaaja ei ole kyennyt tai halunnut käydä käsiksi koko romaaniin. Teosta on aina lähestytty ja eritelty **osa kerrallaan**. *Totuudesta ja oikeudesta* on käännöksiä, joissa osilla on jopa erilliset nimet. Se saattaa joitakin harmittaa, koska Tammsaare on antanut romaanilleen parhaan mahdollisen nimen, joka muuttaa hänen eepoksensa yleisinhimilliseksi kuvaukseksi siitä, miten **totuus ja oikeus eivät tavallisesti kata toisiaan**, sillä yksiselitteistä selvää totuutta ei ole ehkä olemassakaan, ja jos onkin, se ilmenee ihmistenvälisessä oikeudessa, jota on miltei yhtä vaikeaa saattaa voimaan kuin löytää totuutta. Totuudesta ei saa yksiselitteistä oikeutta, oikeudesta voi kuitenkin löytää jotain todellista.

kulmakivi

← *Totuus ja oikeus* -romaanin juhlavuoden juhlistamiseksi järjestettiin vuonna 2006 sarjakuvakilpailu "Toisenlainen Tammsaare". Sen toivottiin antavan tuoreita näkökulmia Tammsaaren kirjalliseen perintöön samoin kuin suuntaavan huomiota sarjakuvaan itsenäisenä taidemuotona. Rungas osanotto samoin kuin tuloksena syntyneen julkaisun taiteelliset ansiot todistavat, että Tammsaaren tuotanto puhuttelee yhä nuoria ihmisiä.

Anton Hansen (1878–1940)

Kirjailijanimeltään A. H. Tammsaare – Viron merkittävin prosaisti, omaperäinen ja tuottelias lehtikirjoittaja ja kääntäjä. Syntyi neljäntenä lapsena kymmenlapsiseen pienviljelijäperheeseen, rahoitti opintonsa ja aloitti kirjoittavan uransa sanomalehtikirjoittajana. Hän joutui keskeyttämään lakiopintonsa Tarton yliopistossa tuberkuloosin takia ja vietti vuoden parantolassa Sotšissa, Kaukasuksella. Vuodesta 1914 Tammsaare eli veljensä maatilalla Koitjärvellä ja avusti sieltä käsin sanomalehtiä, kunnes vuonna 1919 muutti Tallinnaan. Kirjailijan kuolema sydänpysähdykseen maaliskuussa 1940 nähtiin enteenä uhkaavista tapahtumista, kun tuhannet ihmiset osoittivat hänelle kunnioitustaan hänen viimeisellä matkallaan Metsähautausmaalle, jonne suuri osa Viron merkkihenkilöistä on haudattu.

tila, museo

↑ Kesä- ja heinäkuussa 2008 järjestettiin Tammsaaren 130-vuotispäivän juhlistamiseksi valtaisa tapahtuma kirjailijan syntymäseudulla, hänen kotitilallaan, joka on eepoksen Vargamäe-mautilan esikuva. Teoksen kaikkien viiden osan dramatisoinnit esitettiin peräjälkeen. 70 ammattinäyttelijää, yhdeksän kuoroa ja 40 vapaaehtoista esittivät 22-tuntisessa maratonissa kolmelle lähiniityille rakennetulla ulkonäyttämöllä ja vanhassa aitassa kuvauksen Viron kansan historiasta 1870-luvulta 1930-luvulle. Kolmessakymmenessä esityksessä käyneet yli 15000 katsojaa todistavat siitä kunnioituksesta, jota kansalliskirjailija edelleen nauttii.

Totuuden ja oikeuden ensimmäinen ja viides osa liittyvät voimakkaasti paikkakuntaan, jossa Tammsaare syntyi ja myös eli elämänsä parikymmentä ensimmäistä vuotta. Hän otti kirjailijanimensäkin oman syntymäkotinsa, Tammsaaren **tilan** mukaan. Nyt siellä on hieno **museo**, keskellä Viroa, Järvamaan maakunnassa.

Muuten, Järvamaan pääkaupungin Paiden tunnuslause on Viron sydän. Jos kuvittelee hetkisen 1900-luvun Viron kirjallista kulttuuria verenkiertojärjestelmänä, pätee sama ilmaus varsin hyvin myös *Totuuteen ja oikeuteen*.

totuus ja oikeus...

eivät tavallisesti...

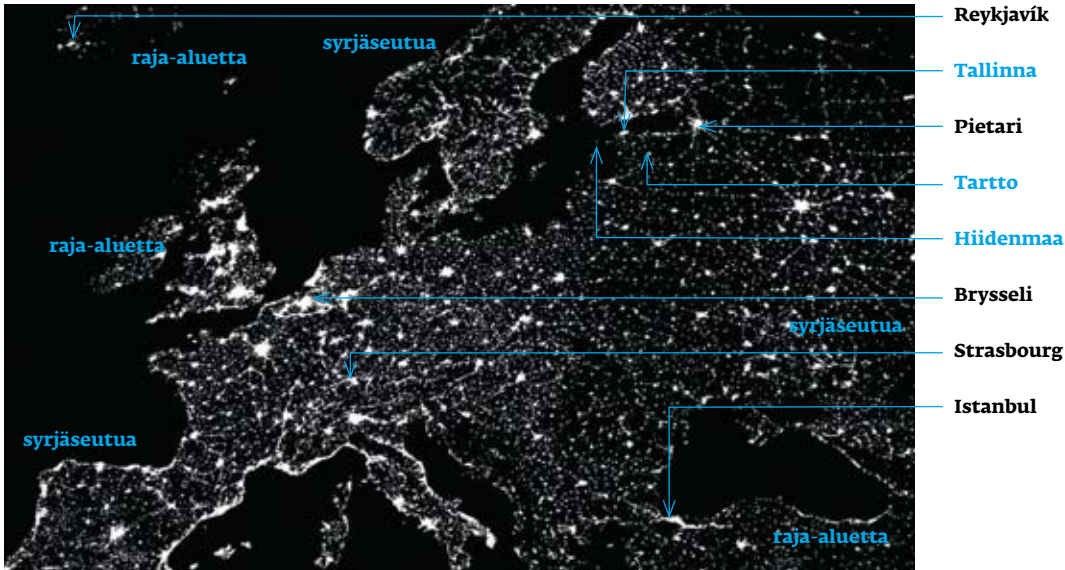
kata toisiaan

RAJA-ALUEELLA

Viro on aina ollut hiukan **raja-aluetta** tai syrjäseutua. Neuvostoaikaan se oli tavallaan houkutteleva paikka, jossa sai käydä nuuhkimassa porvarillisten länsimaiden haihtunutta ilmapiiriä. Euroopan unionissa Viro on kummallista **syrjäseutua**, jossa on läikittäin säilynyt ”villinä luontona” tunnettu ilmiö.

Piiriirik, johtava romaanikirjailija ¹ (ks. s. 51)

1990-luvun alussa, kun Viro alkoi muuttua hajoavan Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeestä yhtenäistyvän Euroopan rajamaaksi, itsenäistymisen jälkeisen Viron johtava romaanikirjailija julkaisi Piiriirik ('Rajavaltio')-nimisen romaanin. Kirjallisen vuosikymmenen merkkiteoksesta tuli yksi Viron käännetyimmistä 1990-luvun teoksista (suomeksi nimellä Enkelten siemen).

Mutta kun Viroa katsoo sisältäpäin, sieltä löytyy edelleen keskuksia ja syrjäseutuja. Asia alkaa siitä, että Viron kahden suurimman kaupungin välillä on jännite – aina uudestaan vilahtaa siellä täällä kuvitelma, että pääkaupunki **Tallinna on metropolin naamioon verhoutunut vallan ja edistyksen tyyssija, Tartto** hieman syrjään jäävä ja syrjään vetäytyvä **hengen ja kulttuuriperintöjen kehto**. Tietenkin on paljon sekä tallinnalaisia että tarttolaisia kirjailijoita, mutta monet elävät myös noiden kaupunkien ulkopuolella – tai ylipäättänsä poissa kaupungeista – syrjäseuduilla. Henkisessä mielessä suuri osa kirjailijoista elää joka tapauksessa syrjäseudulla – säihkyvän kulutusyhteiskunnan käsky nauttia ja kuluttaa loputtomiin ei tee vaikutusta moniinkaan heistä; he siristelevät silmiään räikeissä neonvaloissa ja vetäytyvät hämäriin nurkkiinsa, jotka ovat riittävän pimeitä, että öinen taivas vielä näkyy. Valitettavasti elämä keskittyy yhä enemmän Tallinnaan ja Tarttoon, missä hämärit nurkat joko puretaan tai saneerataan, usein aivan tunnistamattomiksi. Kummankin kaupungin siluetti on huomattavasti muuttunut lyhyen ajan kuluessa, rakennustyöt käyvät sekä keskustassa että esikaupungeissa. Tuntuu siltä, että eurooppalaiseksi tuleminen tarkoittaa näillä main usein juuri ”euroremonttia” – jollei kokonaan uutta rakennusta.

Tallinna, metropolin naamioon verhoutunut vallan ja edistyksen tyyssija

Tartto, hengen ja kulttuuriperintöjen kehto

Marko Paas

Viron instituutti

Mutta **hämyisämmät** ja hiljaisemmat **paikat** elävät **omaa elämäänsä**. Mieleen tulee **Hiidenmaa**, maan yksi houkuttelevimmista syrjäseuduista, Viron toiseksi suurin saari sekä pinta-alaltaan että väestömäärältään. Berliini mahtuisi hädin tuskin Hiidenmaan alalle. Siellä on paljon metsiä, joitakin soita ja runsaasti merituulta. Hiidenmaan pääkaupungissa **Kärdlassa** (joka on niin pieni, ettei sillä ole esikaupunkeja) on vanha puutalo, jossa neuvostoaikaan toimi tuomioistuin. Nyt sinne on syntynyt pieni **henkinen keskus**, jota ylläpitää eräs **vanhempi naisrunoilija**. Talo tuoksuu kadonneelta lapsuudelta, ikuisesti kadonneelta aikakaudelta – hiukan kosteutta, hyppysellinen hometta, mustaa ja vihreää teetä, puita hellassa ja paljon aikaa. Runoilija vetää tupakkaa ja nauraa kähisevällä äänellä kuin rakastettujen virolaisten lastenkirjojen **Konkkamuori**, pimeinä iltoina kynttilän liekki heittää samalla kummitusmaisia ja kodikkaita varjoja. Sellaisina hetkinä, sellaisissa paikoissa voi hetkeksi tuntea olevansa **maailmankaikkeuden keskipisteessä**.

Kärdla, henkinen keskus, maailmankaikkeuden keskipisteessä

vanhempi naisrunoilija (ks. **nuorempi naisrunoilija** s. 12), **Hiidenmaa**

Konkkamuori

↑ Konkkamuori, omalaatuinen temppuiliija ja rakastettava vanhempi rouva, joka elää vanhan männyn latvaan rakennetussa talossa kaukaisella saarella yhdessä kapteeni Trummin, eläkkeellä olevan kipparin kanssa, joka pyysi suojaa harhaudduttuaan luistelumatkalla.

hämyisämmät paikat (ks. karhu s. 10), **omaa elämää**

↑ Lenni, eräs kettumainen asukas yhdellä Viron syrjäisimmistä syrjäseuduista, Ruhnun saarella.

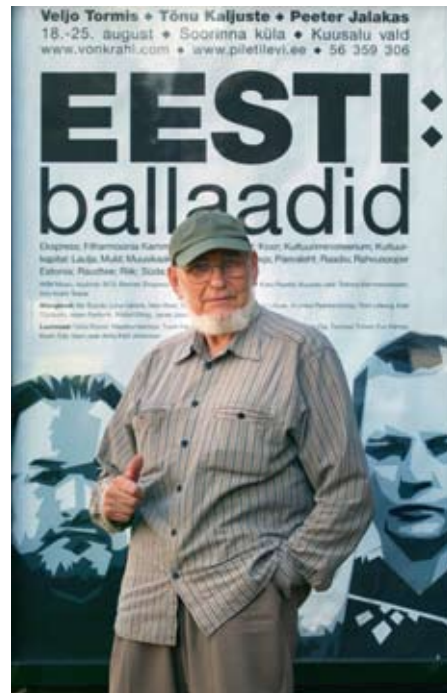

Setukaisnaisten laulua Setun "kuningaskunnan" juhlapäivänä.

LAULU

Virolaisille runo ja laulu liittyvät keskeisesti toisiinsa. Vuosisatoja ne olivat yksi ja sama. Koska vielä uuden ajan saapuessa kirjallinen kulttuuri tarkoitti näillä main Raamatun kääntämistä, muita **tarinoita** kerrottiin niin kuin aikaisemminkin **runonlauluina** – lauluina, joiden sanat saattoivat laulaessa hieman muuttuakin, mutta **suullinen perinne** piti kuitenkin sanoman hyvin hengissä. Runon ja laulun keskinäisen yhteyden voi havaita paljon myöhemminkin, vaikka vain täkäläisessä rock-musiikissa – monet Viron merkittävimmät bändit käyttivät laulunsanoinaan Viron kuuluisien runoilijoiden tekstejä.

suullinen perinne

↑ Veljo Tormis (s. 1930), todennäköisesti 1900-luvun tunnetuin virolainen kuorosäveltäjä, on luonut monet tärkeimmistä sävellyksistään suullisen perinteen pohjalta. Tormiksen omin sanoin: ”Minä en käytä hyväkseni kansanmusiikkia, kansanmusiikki käyttää minua.”

tarinoita runonlauluina

← Yksi parhaimmista nykyaikaisista perinteisen kansanrunouden sovelluksista on Tormiksen kantaattibaletti *Virolaiset balladit* (1980). Monet virolaiset pitivät teoksen uutta budoteatterin muotokieleen sovitettua versiota vuonna 2004 vuoden musiikkitapahtumana.

Nykyisin lehdistö käyttää runoilijan titteliä sellaisestakin henkilöstä, joka kirjoittaa **tyttöbändille** säkeet: Sinä tarttet minua / minä haluan sinua. Tosiasiassa nykyään ovat yhä arvostetumpia ne laulajat, joiden kirjoittamat laulun sanat pysyvät pystyssä ilman säveltäkin (tai myös säestyksen kanssa), tai runoilijat, jotka kirjoittamisen ohella myös laulavat. Harvat **laulavat runoilijat** eivät kuitenkaan pääse tavallisesti kovin helposti valokeilaan, toisinaan myös siksi, **ettei** heillä **ole sävelkorvaa**. Mutta on monia **miellyttäviä poikkeuksia** – jopa siinä määrin, että jos poikkeukset keräisi yhteen, ne muodostaisivat oman pienen sääntönsä.

tyttöbändi – sävelkorvaa

ei ole sävelkorvaa'

↓ Nuoremman polven kansanomaisena runoilijana laulaa mukana vuoden 2008 yölaulujuhilla, jolloin tuli kuluneeksi kaksikymmentä vuotta laulavasta vallankumouksesta.

miellyttävä poikkeus, laulava runoilija'

Eräs tunnettu laulumies kirjoittaa absurdeja runoja, jotka tasapainottelevat taitavasti hyvän ja huonon maun rajamailla, ja hänen äänensä on [ihmeellinen](#), herkkä ja samalla voimakas tenori. Hän esiintyy menestyksellisesti sekä konserteissa että myös runoilloissa. Yksi suosituimmista lauluista kertoo siitä, miten hän osti kuusi jäätelöä, joista söi heti kaksi, ja nyt hänellä on jääkaapissa neljä jäätelöä. Tule kylään, pidetään bileet, laulun loppusäkeet kuuluvat. Laulu on hassunkurinen, mutta hellyttävä, sillä jokin tuon herkkätunteisen [laularumiluksen](#) hellässä äänessä panee uskomaan, että hän on tosissaan. Sanat ovat äänessä, ääni on sanoissa.

[ihmeellinen laularumilus](#)

ABSURDIA

Hiljattain ilmestyi uutinen, että vuodesta 2000 lähtien **Virosta on muuttanut pois** Viljandin verran ihmisiä. Viljandi on Viron mitoissa suurehko kaupunki, siellä on vähän yli 20 000 asukasta. Tuo uutinen pani varmasti monet virolaiset miettimään sitä, mitä useat täkäläiset väestötieteilijät ovat aiemminkin toistaneet: Viron kansa on vaarassa kuolla sukupuuttoon. Lapsia on kyllä alkanut syntyä enemmän, mutta ei kuitenkaan riittävästi. Virolaisia on alle miljoona, mikä on kyllä monta kertaa enemmän kuin islantilaisia, mutta Islanti on kaukainen saari. Virolaiset **viihtyvät ulkomailla**, jotkut eivät pidä täkäläisestä sateisesta, kylmästä ja pimeästä ilmastosta, jotkut eivät pidä virolaisten sulkeutuneesta, kateuteen taipuvaisesta ja turhan ahkerasta luonteesta, jotkut eivät pidä villin lännen kapitalismista, jotkut tavoittelevat yksinkertaisesti parempaa elintasoja. Yksi parhaista ystäväistäni asuu Saksassa, hänellä on äärimmäisen **miellyttävä aviomies** ja kolme lasta. On hyvä, että ystäväni **puhuu kotona** lastensa kanssa **viroa** ja haluaa, että pojat vastaisivat hänelle samalla kielellä, mutta minun mielestäni nuo kolme kivaa naskalia ovat pesunkestäviä saksalaisia. En sano tätä arvostellakseni, kaikki hyvät henget minua siitä varjeltiin, vaan hieman surullisena.

Virosta on muuttanut pois

↑ Viron suurimman maastamuuton aiheutti toisen maailmansodan aikainen pakolaisuus. Virolaiset ovat levittäytyneet kaikkiin maanosiin, ja satatuhatta heistä puhuu vielä viroa. Monet pakolaisten tai maastamuuttaneiden yhteisöt pystyivät perustamaan virolaisia keskiasteen kouluja, jotta lapset voisivat säilyttää äidinkieltensä.

viihtyvät ulkomailla

miellyttävä aviomies, puhuu kotona viroa

kirjoittavat tyhjyyteen

↑ On syytä juhlistaa Kristjan Jaakin kuuluisaa matkaa hänen patsaallaan Tartossa.

viromkielistä lievää absurdiuden tunnetta

↑ Kristjan Jaakin voimainkoitoksen uudelleentulkinta vuonna 2010.

Kristjan Jaak Peterson (1801–1822)

Ensimmäinen silloisessa saksankielisessä Tarton yliopistossa opiskellut ylioppilas, joka painotti virolaista syntyperäänsä, virolaisen valistusliikkeen edelläkävijä ja yksi ensimmäisistä oppineella virolla kirjoittaneista runoilijoista. Opiskeltuaan teologiaa ja filosofiaa Tartossa Peterson teki kuuluisan 250 km:n matkan jalkapatikassa takaisin kotiinsa Riikaan. Hän kuoli tuberkuloosiin 21-vuoden ikäisenä. Kristjan Jaakin syntymäpäivää 14. maaliskuuta vietetään Virossa äidinkielen päivänä.

kieli määrittelee virolaisten olemassaolon

→... kas siis selle	Eikö siis tämän
maa keel	maan kieli
laulu tules ei voi	voisi laulun tuulena
taevani toustes ülles	taivasiin ylös noustessaan
iggavust ommale otsida?	etsiä ikuisuutta itselleen?

Kristjan Jaak Petersonin kansallisen itsetietoisuuden julistus vuodelta 1818.

Kaikki puheet kansamme hiipumisesta kyseenalaistaa pitkän ajan kuluessa koko viromkielisen kirjallisuuden, sillä ennen muuta **kieli määrittelee** mielestäni **virolaisten olemassaolon**. Viromkieltä kirjoitetaan näillä main **Kristjan Jaak Petersonin** ajoista lähtien, ja silloin ei kirjoiteta vain tälle hetkelle vaan myös tulevaisuudelle. Mutta on pakko kuvitella, että joskus tulevaisuudessa ei ole enää ketään sitä lukemassa. Niinpä virolaiset kirjailijat **kirjoittavat** aivan kuin **tyhjyyteen**. Totta, kääntäjät ovat olemassa. Pois se minusta, että vähättelisin kääntäjien työtä! Hyvä käännös välittää sisällön ohella varmasti myös käännettävän kirjailijan tyylin, hänen kielelliset taitonsa. Mutta yksi asia, mitä ei voi koskaan kääntää, on kielen kauneus. Paljon on puhuttu rakastetun virolaisen naisrunoilijan Betti Alverin *Jevgeni Onegin* -viromnoksen ihmeellisestä kauneudesta, mikä joidenkin mielestä kuulostaa toisinaan paremmalta kuin alkuperäinen. Saattaa olla, mutta ei se kuitenkaan kuulosta samalta kuin venäjäksi. Venäjä voi sointua oikein vain venäjäksi, viro voi sointua oikein vain viroksi, ja sama pätee kaikkiin kieliin. Jotain käännöksessä aina menetetään. Joten, jos suurin osa jonkun virolaisen kirjailijan tuotannosta käännetään muille kielille (mikä on varsin epätodennäköistä), se ei vähennä **lievää absurdiuden** tunnetta, kun kirjoitetaan **viromkielistä** kirjallisuutta.

Mutta ajatellaanpa sitten yhtä hiljattain kirjoitettua esseetä [Friedrich Reinhold Kreutzwaldista](#), syntyperältään virolaisesta lääkäristä, joka 1800-luvun puolivälissä kirjoitti virolaisten eepoksen [Kalevipoeg](#). Esseen kirjoittaja esittää kiehtovan hypoteesin, ettei Kreutzwaldin lähtökohtana eeposta kirjoittaessaan ollut mikään muu kuin absurdiuden tunne, vakaumus siitä, että hänen toimintansa on ajallisessa perspektiivissä turhaa, koska saksalaisten paroneiden alaisuudessa nuokkuva Viron kansa on joka tapauksessa tuomittu kuolemaan sukupuuttoon. Kreutzwald kirjoitti välittämättä siitä, ettei tuntenut työllään olevan juurikaan mieltä. Mutta annapa olla, kansalliseepoksesta otetaan yhä uusia painoksia, ja [nuoret vihaiset kirjailijat](#) dekonstruoivat kaikin voimin tuota kivettyntä tekstimassiivia. Toisin sanoen – yksi jos toinenkin virolainen kirjailija haluaisi kohtalokseen sen, että vaikka jälkipolvet katsoisivatkin hänen tuotantonsa auttamattomasti vanhentuneeksi, he esittäisivät käsityksensä kuitenkin samalla kielellä, millä nuo huonosti aikaa kestäneet teokset joskus kirjoitettiin.

[Kalevipoeg](#)¹

↑ Kuuluisaa kahdeksan isänmaallisen virolaisen esimerkkiä vuodelta 1870 noudattaen *Kalevipoeg* luettiin Rakveren linnavuoren laulujuhlakentällä vuonna 2003. Siihen kuului hiukan alle 14 tuntia 121 lukijan lukemana.

[nuori vihainen kirjailija](#)² (ks. s. 33 ja [nassikat huolehtivat kirjailijasta](#) s. 9)

↑ Kansalliseepos on toiminut innoituksen lähteenä lukuisille mukaelmille, muun muassa Rakveren teatterin vuonna 2003 esittämälle ulkoilmanäytökselle, joka perustui löyhästi nuoren vihaisen kirjailijan koomiseen lyhytproosaan.

[Friedrich Reinhold Kreutzwald](#) (1803–1882)

Kirjailija, kääntäjä, kansanvalistaja ja lehtimies, Viron Lönnrot. Syntyi maanorjaperheeseen (sai sukunimen, kun hänen isänsä vapautettiin vuonna 1815), oli yksi ensimmäisistä virolaisista, joka valmistui yliopistosta lääkäriksi, toimi 44 vuotta Võrun kaupunginlääkärinä.

Aikalaiset kutsuivat häntä lauluisäksi ja Virun laulajaksi. Loi Viron kansalliseepoksen *Kalevipoeg* (1857–61), kirjoitti kansansatukokoelman *Eesti-rahva Ennemuistsed jutud* (1866), *Kilplaste imevärklikud ... jutud ja teud* (virolaisen version hölmöläissaduista, 1857) ja useita muita valistavia kirjoja. Viron oppineiden seuran (perustettu 1838) jäsenenä Kreutzwald toimi aktiivisesti muun muassa viron kielen kirjoitusuudistuksen hyväksi.

LAUTALLA

↑ *Kevade*-teoksen henkilömahmoja ja sen kirjoittajan muotokuva Palamusen kihlakunnankoulun museon kattofriisissä.

”Kun **Arno** ehti isänsä kanssa koulutaloon, tunnit olivat jo alkaneet.” Näin kuuluu virolaisten luultavasti parhaiten tunteman kaunokirjallisen teoksen ensimmäinen lause. Kirja, josta lause on peräisin, on suomennettu nimellä *Arno ja kumppanit*, se on kirjoitettu lähes tulkoon sata vuotta sitten ja kertoo kouluelämästä 1800-luvun lopun Virossa. Suurin osa ‘Kevään’ tapahtumista on polttomerkitty virolaisten kollektiiviseen muistiin, esimerkiksi episodi siitä, miten **Tõnisson**-niminen riski koulupoika upottaa kostoksi baltiansaksalaisten herraspoikien lautan – mitäs nämä tulevat koulunpihalle haastamaan riitaa **virolaisten maalaispoikien** kanssa!

virolaiset maalaispojat

Arno (oikealla)

Tõnisson (oikealla)

Oskar Luts (1887–1953)

Runoilija, romaanikirjailija, humorististen novellien ja näytelmien kirjoittaja. Maalaiskäsitöyläisen poika, kävi koulua Palamuseissa ja Tartossa, opiskeli lyhyen aikaa Tarton yliopistossa; työskenteli farmaseuttina, kirjakauppiaina ja vuodesta 1918 alkaen ammattikirjailijana. Parhaiten tunnettu romaaneistaan *Kevade* (‘Kevät’, I–II, 1912, 1913), *Suvi* (‘Kesä’, I–II, 1918, 1919) ja *Sügis* (‘Syksy’, I–II, 1938, 1988), jotka ovat saavuttaneet suosiota myös samannimisinä elokuvina.

Kevade

↑ *Kevade*, josta on otettu 19 painosta vuodesta 1912 alkaen, on Viron luetuimpia romaaneja.

'Kevään' inspiraation lähteenä olleessa koulutalossa on nykyisin museo, jossa voi istua [pulpetissa](#) ja tutkia 'Kevään' [monenkirjavan henkilögallerian](#) mahdollisia prototyyppejä.

[pulpetissa, nuori vihainen kirjailija](#) (ks. s. 31)

↑ Eri vuosina Oskar Luts -humoripalkinnon voittaneita kirjailijoita, nuori vihainen kirjailija etualalla, istumassa Lutsin kouluajoilta 1800-luvun lopulta peräisin olevissa pulpeteissa. Vuosipalkinto perustettiin vuonna 1987 kirjailijan 100-vuotissyntymäpäivän kunniaksi.

[monenkirjava henkilögalleria](#)

↑ Epätavallinen *Kevaden* tulkinta, baletti, jonka toi näyttämölle Viron vanhin ammattiteatteri, Tarton *Vanemuine*.

Mutta ei siinä kaikki. [Koulutalon takana joessa](#) on myös [lautta](#), sille voivat halukkaat jopa astua.

Kirjallisuudella on kyllä ihmeitä tekevä voima. Toki minä tiedän, ettei tuo lautta ole sama, jonka Tõnisson upotti. Ja piru tietää, millainen se Tõnissonin prototyyppi ylipäättänsä todellisuudessa oli, sanoiko hän sittenkään, että [rusinasoppa](#) on [litkua](#), koska siihen ei panna suolaa.

Mutta kun katson lauttaa, koen ihmeellistä väristystä. Tuo tukeista tehty rakennelma on kyllä falski kuin mikä, mutta kuitenkin on mukavaa, että se lilluu siellä. Sanoista on tullut puuta ja vettä, sanat narahtelevat koulutalon vanhoissa seinissä, sanoja voi vetää syvälle henkeensä. Sanoista tulee lautta, jolla mielikuvituksemme lähtee matkaan.

[rusinasoppa](#), [litkua](#)

[lautta, koulutalon takana joessa](#)

YRITTÄKÄÄ UDESTAAN VUODEN KULUTTUA

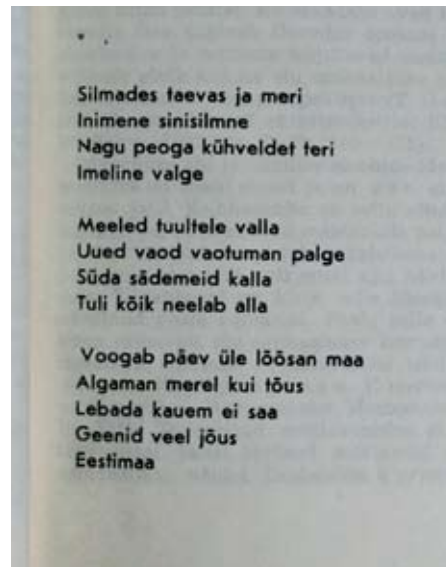

YRITTÄKÄÄ UUDESTAAN VUODEN KULUTTUA

Muistan vanhempieni valtaisan kirjahyllyn ajalta, jolloin Neuvostoliittoa johti seniili Brežnev. Uunin kupeessa oleva kirjahylly nousi taivaisiin laitakaupungin kaksihuoneisessa asunnossamme aivan kuin [tietoa säteilevä monoliitti 2001: Avaruusseikkailu](#) -elokuvassa. Silloin kirjoja ilmestyi vähemmän kuin nykyään. Siksi noin miljoonan virolaisen Viron neuvostotasavallassa saattoivat maailmankirjallisuuden huipputeosten painosmäärät ulottua viiteenkymmeneentuhanteen.

Sitten kun neuvostomonstrumi alkoi murentua, painosmäärät kasvoivat entisestäänkin. Esimerkiksi [tärkeimmän kirjallisuusaikakausilehden](#), virolaisten kirjailijoiden uutta tuotantoa julkaisevan [Loomingin](#) painosmäärä oli syntymäni aikaan kaksitoistatuhatta. 1980-luvun lopulla tapahtuneen laulavan vallankumouksen aikoina sekin kasvoi moninkertaisesti. Siitä saattoi päätellä, että kirjallisuus oli neuvostoajan harmaudessa yksi harvoista arkipäivää elävöittävästä väriläiskistä. Enemmänkin – hyvän kirjallisuuden lukeminen ei vain muuttanut jokapäiväistä suhteellisen lohdutonta, tapahtumaja tavaraköyhää neuvostoelämää kiinnostavammaksi, vaan siinä saattoi nähdä henkilökohtaisen, äänettömän vastalauseen yhteiskunnan tylsistytävälle vaikutukselle, julistuksille Neuvostoliiton edistysaskeleista, joita vastaan jokaikinen päivä niin selvästi puhui.

Syntyi käsite ["rivien väliin kirjoittaminen"](#), kun kirjailijat koettivat jallittaa sensuuria kirjoittamalla ikään kuin ideologisesti virheetöntä tekstiä, mutta kätkemällä sanojen väliin tai sijaan viestejä, jotka oli mahdollista ymmärtää aivan toisin – esimerkiksi kaipuuna itsenäisyyteen.

Looming!, "rivien väliin kirjoittaminen"

↑ Vuonna 1981 Loomingissa ilmestyi siihen asti tuntemattoman taideopiskelijan Andrus Rõukin runo *Silmades taevas ja meri* ('Silmissä taivas ja meri'). Se oli akrostikon, jonka säkeiden alkukirjaimista muodostui sana SINIMUSTAVALKOINEN, neuvosto-Virossa ankarasti kielletyn Viron kansallislipun nimitys.

tärkeitä kirjallisuusaikakausilehtiä

Sitten pinnalle pulpahti kuitenkin aivan uusi valtiollinen järjestys, kaivattu vapaus saavutettiin ja elämä tuntui tervehtivän koko väriskaalan leveydeltä. Kulutuskapitalismin houkutusten rinnalla kirjallisuus alkoi menettää yhteiskunnallista rooliaan. Meidän perheemme muutti itsenäisyyden ensimmäisessä aallossa laitakaupungilta mukavuuskin varustettuun asuntoon – oma kylpyamme ja WC, hanasta tuli lämmintä vettä! Monoliitin otimme tietysti mukaamme, mutta **olohuoneen kunniapaikan** valtasi kuitenkin uusi väritelevisio.

olohuoneen kunniapaikka

Nykyään pidetään hyvänä saavutuksena, jos maailmankirjallisuuden klassikkoa myydään tuhat kappaletta. Myyntiluvuthan riippuvat myös siitä, miten kustantamo markkinoi teosta ja tietääkö kirjailija, mitä tuotesuunnittelu tarkoittaa. *Looming*-lehden painosmäärä vaihtelee tuhannen ja kahdentuhannen välillä.

tietoa säteilevä monoliitti (ks. s. 43)

↑ ... Viljannin kaupunginkirjaston aulassa.

Joitakin vuosia kaikin mukavuuskin varustettuun asuntoon muuton jälkeen aloin tajuta, että haluan ryhtyä kirjailijaksi. Lähetin yritelmiäni *Loomingiin* – tekstien julkaistuksi saaminen siinä tuntui miltei saavuttamattomalta onnelta. Pari kuukautta myöhemmin toimittaja ilmoitti ystävällisesti mutta tiukasti: ”Yrittäkää uudestaan vuoden kuluttua.” En antanut periksi, sillä oli selvää, että vasta ylitettyäni julkaisukynnyksen *Loomingissa* saatoin ajatella kirjan julkaisemista. Taisi mennä kuusi vuotta ensimmäisestä yrityksestäni *Loomingissa*, ennen kuin se julkaisi lopulta yhden mietelmäni. Hoipertelin onnesta.

↑ Virolaisia kirjallisuuslehtiä: *Eesti Kirjandus* ('Viron kirjallisuus', 1906), *Looming* ('Luova työ', 1923), *Estonian Literary Magazine ELM* ('Viron kirjallisuuslehti', 1995), *Värske Rõhk* ('Tuoreita painotuksia', 2005).

Sekin on nyt muuttunut uusien aikojen myötä. On kasvanut uusi ja itsevarma sukupolvi, jonka ei tarvitse tulla kirjallisuuteen jonkin pienilevikkisen aikakauslehden kautta, koska niin paljon **muitakin julkaisukanavia** on olemassa ja omasta erinomaisuudesta ollaan vakuuttuneita ilman vanhempien ja kokeneempien kollegojen hyväksyntää ja neuvojakin. Minä itse olen nyt julkaissut noin kymmenen vuoden kuluessa *Loomingissa* sekä runoja, proosaa, esseistiikkaa että arvosteluja. Asun perheineni omassa talossa, **istun kirjoituspöytäni ääressä** ja ikävöin toisinaan sitä aikaa, jolloin *Loomingin toimittaja* soitti – se oli vielä pöytäpuhelinten aikaa – ja mainitsi ohimennen suupielestään: ”Se viime juttu oli aika hyvä. Me julkaisemme sen vuoden viimeisessä numerossa.”

muita julkaisukanavia

Loomingin toimittaja (AD 2010)

istun kirjoituspöytäni ääressä

KYLÄ

Viron pinta-ala on kyllä suurempi kuin Hollannin tai Tanskan, mutta siitä huolimatta välimatkat ovat lyhyitä. Mutta samalla täällä on noihin maihin verrattuna paljon enemmän tilaa – voi ajaa kymmeniä kilometrejä ympärillä vain metsää ja suota. Mutta niiden takaa voi löytää elämää, myös kulttuurielämää.

Viron kirjailijaliitolla on [kaunis talo](#), joka sijaitsee Viron suurimman luonnonsuojelualueen Lahemaan kansallispuiston alueella vanhassa kalastajakylässä [Käsmussa](#), oikukkaan meren ja sankan metsän välissä. Entisestä kapteenintalosta tuli [pesäpaikka luovalle työlle](#), piippua tupruuttavista merikarhuista on jäljellä vain öisin narisevat lattialankut. Talo on hyvin suosittu kirjailijoiden ja myös muiden taiteilijoiden parissa, ennen muuta varmaankin siksi, että siellä on rauhallista, mutta myös siksi, että Viron kirjailijaliitto, [Viron kirjallisuuden tiedotuskeskus](#) ja monet muut organisaatiot ovat järjestäneet siellä seminaareja ja työpajoja. Männyt huojuvat kuin hidastetussa filmissä, metsät ovat tulvillaan siirtolohkareita, marjoja ja sieniä. Joku käy siellä kirjoittamassa hiljaisuudessa, joku taas pelkästään lomailmassa, mukana puoliso, lapset, koirat ja kilpikonna. Että olisi aikaa tehdä ja olla.

[Käsmu, kaunis talo, pesäpaikka luovalle työlle](#)

[kirjallisuuden takia kerääntyä, Viron kirjallisuuden tiedotuskeskus'](#)

↑ Viron kirjallisuuden tiedotuskeskuksen runouden käännesseminaari.

Aloin joskus ajatella, että tuollainen kirjakylä voisi olla olemassa läpi vuoden. Kirjailijat eläisivät kylässä yhdessä, kirjoittaisivat, ja ihmiset tulisivat kaikkialta Virostä käymään, ostamaan kirjoja ja pyytämään omistuskirjoituksia. Sitten tajusin, että se ei ollut hyvä ajatus – joukko kirjailijoita nenäkkäin paikassa, jossa joku voi koska hyvänsä koputtaa ovelle ja kysyä kirjaa! Pitäisikö tehdä vastaanottoajat? Kävisi liian hankalaksi. Pari päivää vuodessa on normaali annos. Ihmisten on parempi **kerääntyä kirjallisuuden takia** kuin juhlille. Onneksi siihen on tilaisuus elokuun puolivälissä, Käsmusta vain suunnilleen sadan kilometrin päässä kaakkoon.

Euroopan viidenneksi suurimman järven **Peipsin** lähellä on **Võtikvere**-niminen kylä, joka erään väsymättömän **energisen naisihmisen** aloitteesta nimettiin kymmenen vuotta sitten **kirjakyläksi**. Nainen itse on paremmin tunnettu toimittajana ja dokumentalistina, mutta hänen kiinnostuksensa kirjallisuuteen on vilpittöntä ja välittöntä. Kun hän keksii itselleen uuden lemmikin, on varmaa, ettei tältä puutu huomiota hänen kotikylänsä Võtikveren kirjapäivillä.

kirjakylä, energisen naisihminen?

↑ Kirjakylä vetää Võtikvereen runsaasti kustantajia myymään kirjoja edulliseen hintaan. Ilmeisesti kyse on enemmän hauskanpidosta kuin kaupallisesta voitontavoittelusta.

On hienoa, miten kyläntäysi ihmisiä kokoontuu päiväksi-pariksi kulttuuritalon luo ikkipuiden alle ostamaan kirjoja ja [kuuntelemaan kirjailijoita](#). Se muuttaa pahaksi uneksi väitteet, että kirjallisuus olisi marginaalinen ilmiö. Virallisen ohjelman päätyttyä [käydään](#) hyvällä ilmalla [uimassa](#) Peipsissä ja kokoonnutaan Vötikveren hengettäreksi kohonneen daamin [kotipihalle pitämään hauskaa](#).

Totta kyllä, Vötikvere on yksi mukavimmista ja rennoimmista juhlimisen muodoista. Kiitos siitä kuuluu elokuun ilmapiirille ja tarmokkaille ihmisille [metsien ja soiden takana!](#)

[käydään uimassa](#)

[metsien ja soiden takana³](#)

[kuuntelemaan kirjailijoita](#)

Musta kuutio – Viron näyttelytila vuoden 2007 Göteporin kirjallisuusmessuilla, viittaa virolaisen kirjallisuuden ja psyyken ajankohtaisiin aiheisiin.

MUSTA KATTO

Yksi kuuluisimmista virolaisista runoista täytti juuri sata vuotta. Sen otsikko kuuluu: *Must lagi on meie toal* (*'Tuvallamme musta on katto'*, P. Mustapään suomennuksessa *On pirttimme katto synkkä*). Runo on jokseenkin lohduton, katto on savun ja noen mustaama, sieltä löytyy lukinseittejä ja sirkkoja. Musta eli synkkä on katto myös siksi, että se on ollut todistamassa virolaisten raskasta elämää, tuskaa ja vaivaa, kyyneliä ja hammastenkiristystä. Runon lopuksi selviää, ettei vain pirtin katto ole synkkä, vaan myös aika, joka ikään kuin vääntelee kahleissaan. Tuon synkkämielisen näkemyksen kirjaaja, **Juhan Liiv**, sopii hyvin niin itsensä kuin kansansa takia kärsivän runoilijan malliksi, koska hänen elämäntaipaleensa oli kivikkoisen, henkisiä ja taloudellisia vaikeuksia riitti. Liivin runollinen nerokkuus jäi suurelta osin huomiotta, vaikka tuon ajan nuorista ja vihaista miehistä koostuva ryhmittymä *Noor-Eesti* julkaisi osan hänen teoksistaan. Kaikki tuo yhdessä synnytti **traagisen elämänkohtalon** ja tunteen, jonka vaikuttava, virolaisen itsetunnon kuolematon ilmaus on myös tuo runo mustasta katosta.

traaginen elämänkohtalo, Noor-Eesti²

← *Luuletused* ('Runoja', 1909), ainoa Liivin runokokoelma, joka julkaistiin hänen elinaikanaan.

tuvallamme musta on katto

↑ Silmiä kirvelevä virolainen savupirtti 1800-luvun lopulta.

Must lagi on meie toal

Must lagi on meie toal,
on must ja suitsuga,
sääl ämblikuvörku, sääl nõge,
on ritsikaid, prussakaid ka.

/---/

Must lagi on meie toal
ja meie ajal ka:
ta nagu ahelais väänleb,
kui tema saaks kõnelda!

On pirttimme katto synkkä

On pirttimme katto synkkä
niin synkkä ja savuinen
ja lukinseittejä täynnä
ja soittoa sirkkojen

/---/

On pirttimme katto synkkä
ja aikamme synkkä on,
se rautakahleissa värjry,
sen suu on sanaton
Suomentanut P. Mustapää

Juhan Liiv (1864–1913)

Viron kirjallisuuden arvostetuin lyyrikko ja traaginen nero. Kävi Kodaveren kihlakunnankoulua ja opiskeli Hugo Treffnerin lyseossa Tartossa, työskenteli opettajana ja lehtimiehenä. Sairastuttuaan skitsofreniaan 1894 vetäytyi julkisesta elämästä. Psykiatri ja lehtimies Juhan Luiga "löysi hänet uudestaan" vuonna 1902. Jotkut Liivin parhaista runoista – varmaan jokainen aikuinen virolainen osaa ulkoa ainakin yhden – ilmestyivät vasta hänen kuolemansa jälkeen.

vuoden 2010 voittaja²

↓ Alatskivin kunta on vuodesta 1965 lähtien myöntänyt vuosittain Juhan Liiv -runopalkinnon merkittävälle virolaiselle runolle, joka ilmentää liivmäistä henkeä.

Toisinaan käy niin, että sanat ja symbolit muuttuvat käsinkosketeltaviksi. Tallinnan keskustassa, toisen maailmansodan jälkeen rakennetussa [Kirjailijatalossa](#) on avara, korkeakkunainen tila, jota kutsutaan [Mustakattoiseksi saliksi](#). Matalasta ja ummehtuneesta, hämähäkinverkkoihin peittyneestä pirtistä on tullut juhlava, keskuslämmitetty ja parkettilattiainen sali, jonka katto on kyllä musta, mutta seinät valkeat. Salissa tulen ja savun tekeminen on kielletty, kattoon ei ole kiinnittynyt elämäntaistelun noki, vaan arkkitehdin tahdon mukaisesti laadukas maali. Katto kaartuu kauniisti, joten enää ei synny rinnastusta köyhään maalaispirttiin vaan pikemminkin öiseen taivaanholviin, josta Juhan Liiv on runoillut, että sitä katsoessa myös isänmaa näyttäytyy kauniina. Russakoihin ja hämähäkkeihinkin törmää mustan katon salissa äärimmäisen harvoin. Kyse on virolaisen [kirjailijakunnan edustustilasta](#), jossa jo vuosikymmeniä on järjestetty [kirjailijaliiton](#) juhlia ja kokouksia ja jossa kunnianarvoiset mestarit pitävät pyöreitä merkkipäiviään, mutta sen lisäksi siellä pidetään kirjojen julkistamistilaisuuksia ja kirjallisuusmatineoita, joihin kuuluvat kirjailijaliiton itsensä järjestämät [kirjalliset keskiviikot](#) – ne ulottuvat elävien klassikoiden kanssa pidetyistä keskustelutilaisuuksista [nuorten räppäreiden](#) irrotteluihin.

[Mustakattoinen sali, Kirjailijatalo](#)³ (ks. s. 4)

[kirjalliset keskiviikot](#)

↑ "Laikan paluu" – kirjallisen keskiviikon runoperformanssi.

[nuori räppäri](#)

↑ Birminghamissa syntynyt brittiläis-jamaikalainen runoilija Benjamin Zephaniah (vasemmalla) esiintymässä HeadRead-kirjallisuusfestivalilla vuonna 2010.

[Kirjailijaliitto](#)⁴, kirjailijakunnan edustustila

Tarton tärkeimmällä kirjallisella keitaalla, Kirjallisuustalolla, jonne ovat majoittuneet sekä Viron kirjallisuusseura että Viron kirjailijaliiton Tarton osasto, on ollut myös omat synkät vaiheensa – neuvosto-aikaan taloa käytettiin KGB:n päämajana. Vasta sen jälkeen kun Viro itsenäistyi uudestaan ja talo 1990-luvun puolivälissä palautettiin alkuperäisille omistajilleen, talossa alkoivat puhaltaa vapaammat tuulet.

tummiä sävyjä

↑ Yllättävä yhtymä: *Must lagi* / Musta katto -niminen piirakkapala myynnissä Jöelähtmen seurakuntapäivillä Harjumaalla.

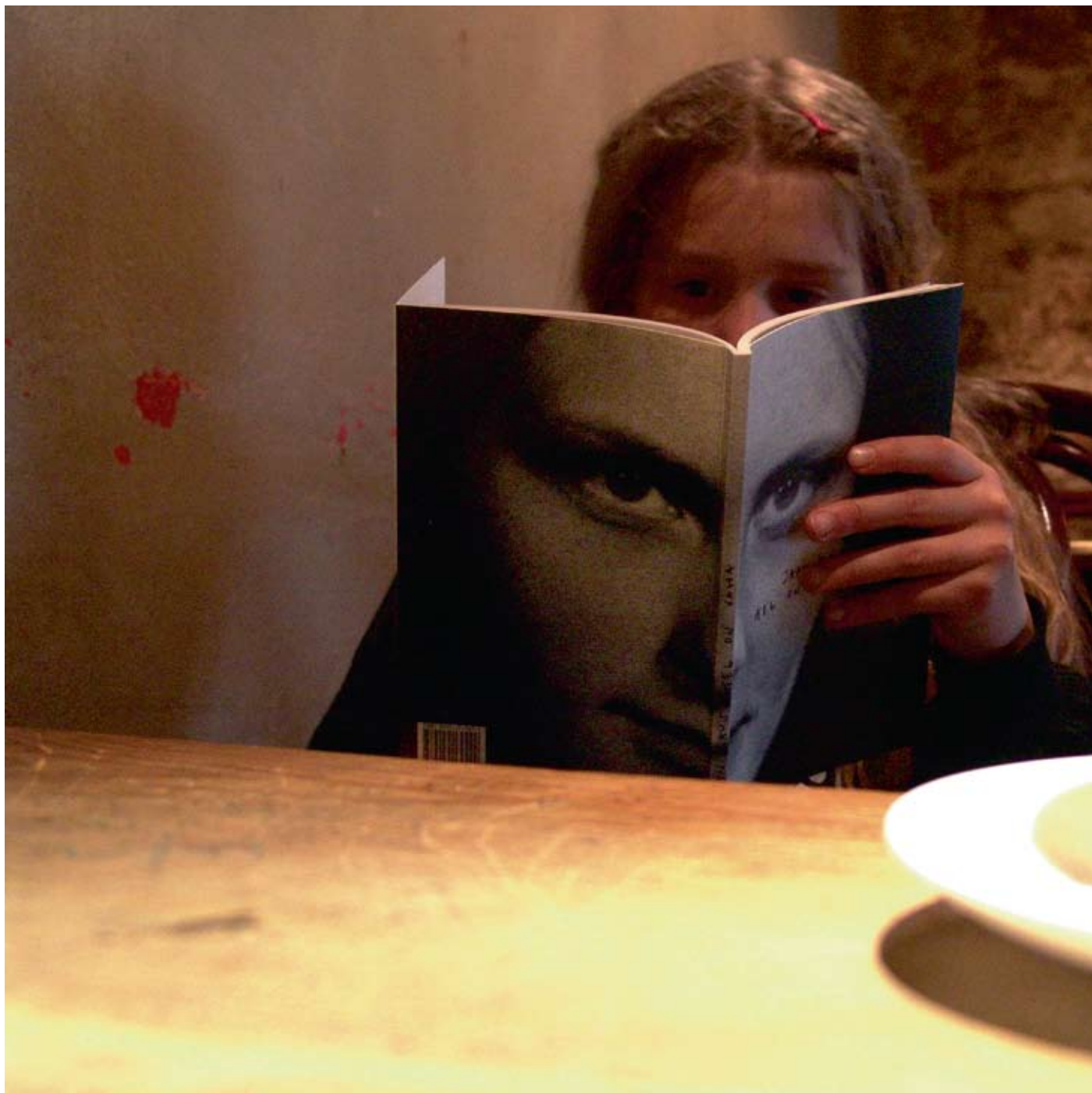

orjuus on vaihtunut vapaudeksi, Tarton kirjallisuustalo

↑ Aurinkoinen iltapäivä Tarton kirjallisuustalon portailla.

Ajat ovat tosiaan muuttuneet – pirtistä on tullut juhlasali, **orjuus vaihtunut vapaudeksi** – mutta ovatko sittenkään kaikissa suhteissa? Onhan nykyistenkin laulajien saatava sanoihinsa **tummiä sävyjä** vapauden sisältä ja ympäriltä, tajuttava aikakauden näkymättömät ja salakavalat kahleet. Nyt heillä on päänsä päällä historiaa nähneet katot, paikka, missä miettiä koskettavia kysymyksiä.

AIKA LUKEA

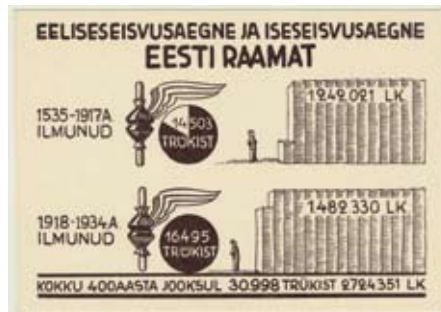
Tunnettu virolainen kirjailija Jaan Kaplinski¹ on pukeutunut sanoiksi ajatuksen, joka kuuluu suunnilleen näin: ”Neuvostoaikana ihmisillä ei ollut rahaa, sen sijaan heillä oli aikaa, mutta nykyään, vapaassa markkinataloudessa, ihmisillä on rahaa, muttei enää aikaa.”Totta, yksi tavallisimmista repliikeistä ihmisten arkipäivässä tänään on: ”Hei, sori, minulla ei ole nyt aikaa, kauhea kiire!”

On levinnyt käsitys, että parin viime vuosikymmenen aikana yleinen **kiinnostus lukemiseen** on laskenut – suorastaan siinä määrin, että se uhkaa jopa **lukutaitoa**. Neuvostoaikaan oli muka paremmin, koska silloin televisiosta tuli sunnuntaiaamuisin tunnin kestänyt ohjelma urheasta puna-armeijasta, ja hupiohjelmiä esitettiin pääasiassa uudenvuodeniltana. Nyt asiat ovat nopeasti muuttuneet, valoissa kylpevät ostoskeskukset odottavat ostajia ja televisiosta saa osittain tahatontakin hupia liian kanssa. Tuntuukin siltä, ettei ihmisillä ole töissäkäynnin ja kuluttamisen jälkeen riittävästi tai lainkaan aikaa henkisiin harrastuksiin. Sellaisen uhkan torjumiseksi vuosi 2010 julistettiin Virossa **lukemisvuodeksi**, joten monilla kirjailijoilla oli sinä vuonna paljon tehtävää – kouluissa ja kirjastoissa oli puhuttava lukemisen hyödyistä. Sen verran vähemmän aikaa jäi sitten lukemiseen. Mutta minusta on mukava lukea kuulijoille hyvää kirjallisuutta, lukea ääneen – sekin on yksi lukemisen mahdollisista muodoista.

lukemisvuosi

○ *Lukemisvuosi 2010* pyrki muistuttamaan virolaisia lukemisen riemuista ja rohkaisemaan heitä, varsinkin nuoria aikuisia, lukemaan. Kaikkialla Virossa järjestettiin tapahtumia, samoin kuin virolaisissa kouluissa ulkomailla ja niissä yliopistoissa, joissa opetetaan viroa kieltä.

Se jatkoi virolaisen kirjavuoden vuonna 1935 aloitettua perinnettä, jolloin tuli kuluneeksi 400 vuotta Wanradt-Koellin katekismuksen julkaisemista. Se on ensimmäinen osittain säilynyt virokielinen kirja.

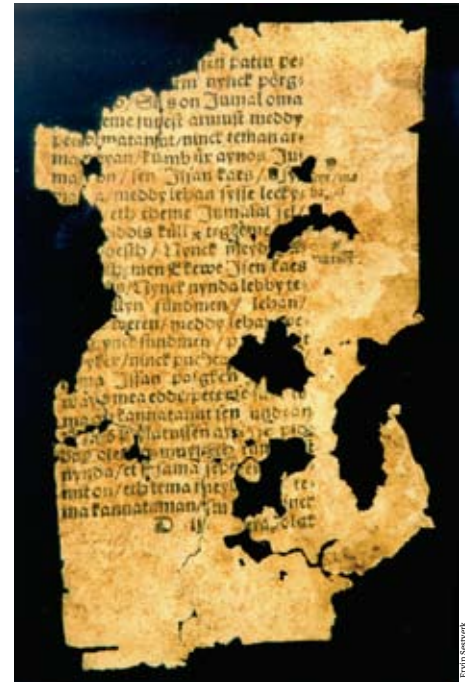

↑ Viron kirjallisuuden määrä kasvaa jatkuvasti: havainnollinen postikortti Viron kirjavuodelta 1935.

kiinnostus lukemiseen

↑ Virolaisten naisrunoilijoiden muotokuvia (ks. **saavuttamaton kaulaketju** s. 12) nykyaikaisen kirjakaupan viihtyisässä ympäristössä.

↑ Sivu Wanradt-Koellin katekismuksesta (1535).

Siitä huolimatta herää aika ajoin kysymys, onko tosiaankin niin, ettei juuri kenelläkään ole enää **aikaa lukea**? Että siinä käsityksessä on perää, jonka mukaan lukijat ovat samalla kirjoittajia ja päin vastoin? Tosiasiat puhuvat onneksi toista kieltä – koskaan aikaisemmin Viron historiassa ei ihmisillä ole ollut **luettavaa** niin **yltäkyläisesti**, suorastaan yli äärien pursuvasti.

lukutaito, Viron lastenkirjallisuuden keskus

↑↓ Viron lastenkirjallisuuden keskuksella Tallinnan vanhankaupungin reunalla on tärkeä rooli monien pienten virolaisten lukutaidon hioimisessa.

aikaa lukea, yltäkyläisesti luettavaa

↑ Tarton yleisen kirjaston uimaranta-sivuosasto.

Iso virolainen lehtitalo perusti muutama vuosi sitten kustantamon, joka alkoi muun ohella julkaista [laajoja kirjasarjoja](#) – kun ostit lauantaisin jostain supermarketista lehden, sen kylkiäisenä sai ostaa kohtuuhinnalla hyvän romaanin. Päivälehdessä kustantamo julkaisi kahtena perättäisenä sarjana maailmankirjallisuuden klassikkokäännöksiä, mutta sen seuraava kirjasarja oli poikkeuksellisempi. Se koostui [viidestäkymmenestä virolaisesta romaanista](#), joista suurin osa oli neuvostoaikana joko tuntemattomia, syrjään pantuja tai suorastaan kiellettyjä, joten lukijoille ne tulivat uusina teoksina. Sarjojen painosmäärät olivat melkoiset, eikä näyttänyt siltä, että niitä olisi jäänyt kasapäin jäljelle kassakoneiden viereen – pikemminkin päin vastoin, myyntiteline tyhjentyi ennen seuraavaa viikonloppua. Vaikea sanoa, mikä pani ihmiset noita teoksia ostamaan – missä määrin niitä kerättiin hyllyyn [osoittamaan hyvää makua](#) tai täyttämään sisustuksellista tarkoitusta, miten monilla on ollut todella aikaa lukea niitä syvän keskittyneesti. Mutta suurin osa kirjoista kuitenkin ostettiin, nuo arvosteokset ovat ihmisillä kotona, ja jos joku niistä ei ole vielä luettu, ne vain odottavat omaa aikaansa.

laajoja kirjasarjoja

[osoitus hyvästä mausta, viisikymmentä virolaista romaania](#)

Johtava romaanikirjailija entisessä maaseutuasunnossaan.

RUNOA RUUDUSSA

Kirjailija ja kääntäjä Tõnu Õnnepalu on esittänyt esikoisteoksessaan kiinnostavan yleistyksen, että runoileminen merkitsee virolaiselle suunnilleen samaa, mitä jalkapallo englantilaisille. **Runouden** määrän ja **tason** suhteen ei voi tosiaankaan tällä hetkellä valittaa. Sen lisäksi, että joka vuosi ilmestyy kasapäin runokokoelmia, silmään pistää myös runouden leviäminen kirjankansien ulkopuolelle. Monet sanomalehdet tilaavat säännöllisesti runoilijoilta viikon runon – se sopii hyvin Viron nykyrunoudessa voimakkaasti tunnistettavissa olevaan sosiaaliseen tilaukseen, haluun ja kykyyn kuvailla ja puntaroida runon kielellä nykypäivän poliittisia ja sosiaalisia ongelmia. Jos joku kansanedustaja sotkeutuisi esimerkiksi korruptioskandaaliin, olisi aivan mahdollista, että se saisi pikapuoliin sanomalehdessä runollisen asun.

Edelleen. Vuoden 2009 alusta Viron televisio alkoi esittää **Runo-ohjelmaa**. Sen lähetyisaika oli heti urheilu-uutisten jälkeen, jotka kertovat tavallisesti myös Viron jalkapallojoukkueen kivikkoisesta taipaleesta kohti tähtiä. Vuonna 2009 televisioruutuun mahtui kolmekymmentäkuusi runoilijaa, jokaiselta kymmenkunta runoa, kymmenkunta esityskertaa. Vuonna 2010 runoilijoita oli jo kolmekymmentäkahdeksan, joten kahdessa vuodessa valtakunnallisella televisiokanavalla on nähty useampaan otteeseen yhteensä seitsemänkymmentäneljä tällä hetkellä viroksi kirjoittavaa runoilijaa.

Viron linna.com

runouden taso

↓ ... Prima Vista kirjallisuusfestivaalissa Tartossa.

Larri Kallipuu

Runo-ohjelma

↓ Luuletus – Runo-ohjelman nimi kuvaruudussa.

Maria Põrd

Eikä viime vuosina ole tietenkään nähty ohjelmaa, jota olisi niin paljon arvosteltu. **Mitä tämä oikein tarkoittaa!** Miksi heti urheiluuutisten jälkeen? Hei, se runohan loppui ennen kuin ehti alkaakaan! Miksi vain yksi runo kerrallaan? Heh-heh, onkin hyvään aikaan, pääsee uutisten jälkeen käymään vessassa! Valtiollisen television *prime-time*, melkein joka ainoa päivä! Miksi runoilijat **lukevat paperista?** Miksi **sellaiset kulissit**, miksi **sellainen valaistus?** Sain tekijöiltä tietää, että runo-ohjelman vuosibudjetti oli yhtä suuri kuin yhdellä kaupallisella kanavalla olleen pramean tanssiohjelman finaalin konfettisateen hinta. Entä miksi runoilijat käyttävät koko ajan niin rivoa kieltä ("koko ajan" ja "rivous" ovat tietenkin suhteellisia käsitteitä)? Minne on jäänyt vanha kunnon loppusointu? Tietysti lähetyksissä esiintyi myös **runomittaa käyttäviä runoilijoita**, vaikka yleinen suuntaus suosikin vapaata mitta. Runo-ohjelman valossa ryhdyttiin äänekkäästi väittämään, ettei vapaa mitta ole runoutta vaan yksinkertaisesti **tietyn tyyppistä puhetta**. Toisinaan tuntui, että runokieli oli synnyttämässä suoranaisten vastauskonpuhdistuksen. Syytökset saattoivat tietysti olla aivan arvaamattomiakin.

mitä tämä oikein tarkoittaa!

nuorempi naisrunoilija (ks. s. 12)

suojeluskeli (ks s. 12)

runomittaa käyttäviä runoilijoita

sellaiset kulissit

sellainen valaistus

lukevat paperista

tietyn tyyppistä puhetta

Foto: Tamme

liimaamaan paikallisjunien

ikkunoihin

Joku ohjelmaa seurannut valitti jossain kirjallisuustapahtumassa, että hän ymmärtää niin rivoudet kuin riimien puuttumisenkin, mutta yhtä asiaa hän ei tajua – miksi runoja lukemaan on valittu niin surkeat lausijat?

Kaikesta huolimatta – tai ohjelman saaneen elävän palautteen ansiosta – nykyrunous saa yhä uusia ilmenemismuotoja. Hiljattain runoja ryhdyttiin [liimaamaan paikallisjunien ikkunoihin](#). Voi kysyä, mitä seuraavaksi – lentokoneen ikkunatko?

Kuitenkin samaan aikaan, jolloin [televisiosta kuulee](#) pääasiassa vapaata mittaa, löytyy Internetistä, jonka käyttäjinä virolaiset ovat eturintamassa, suuressa määrin juuri rytmis-loppusoinnullista runoutta. Internetissä juhlii traditio tai ainakin sen ihailu! Joten tilaa ja oma muusa löytyy jokaiselle – vaikkei meillä ole tähän mennessä ollutkaan runoilevaa jalkapalloilijaa.

Foto: Kallama

[televisiosta kuulee](#)

↓ "Jäljitteleekö televisio elämää vai elämä televisiota?"
Tallinnalaista grafiittiteilijaa askarruttava kysymys.

Foto: Meistrant

SELITYKSIÄ

MATKALLA (s. 7–10)

1 → Narva-Jõesuu – Narvajoen suulla Viron koillisnurkassa sijaitseva kesänviettopaikka. Kylpyläkaupunki tunnetaan hienosta huvila-arkkitehtuuristaan ja 7,5 km pitkästä, mäntymetsän reunustamasta hiekkarannastaan. Kun Pietarin ja Tallinnan välinen rautatie 1870 avattiin, Narva-Jõesuusta tuli Venäjän silloisen pääkaupungin ylhäisön kesänviettopaikka, eihän Pietariin ollut kuin 150 km. Neuvostoaikana tuhannet turistit Leningradista kansoittivat paikkakunnan, heidän joukossaan paljon taiteilijoita ja kirjailijoita.

NAISRUNOILIJIA (s. 11–14)

1 → Betti Alver (1906–1989) – yksi Viron merkittävimmistä runoilijoista ja runouden kääntäjästä. Hän oli ensimmäistä sukupolvea, joka sai koulutuksensa itsenäisessä Virossa. Alverin esikoisteos oli romaani *Tuulearmuke* ("Tuulen rakastajat", ks. s. 6). Runoilijana hän tuli tunnetuksi 1930-luvulla Arbujad-nimisessä runoilijaryhmässä, jonka kirjallisuuden professori Ants Oras oli perustanut. Siihen kuuluivat vielä Bernard Kangro, Uku Masing, Kersti Merilaas, Mart Raud, August Sang, Heiti Talvik ja Paul Viiding. Vaikka neuvostomiehitys katkaisi sotaedeltävän runouden kukoistuskauden, ryhmittymällä oli kestävä vaikutus sodanjälkeisiin sukupolviin. Alverin tuotantoa pidetään erityisesti henkilökohtaisten ja kansallisten koettelmusten edessä osoitetun eettisen lujjuuden esikuvana. Alverin elämää varjosti aviomiehen ja hengenheimolaisen Heiti Talvikin surma vankileirillä Siperiassa. Hän vetäytyi syrjään ja alkoi kääntää lyriikkaa saavuttaen siinä Virossa ylittämättömän tason. Alver ryhtyi taas kirjoittamaan 1960-luvulla, ja hänen viimeinen kokoelmansa, *Korallid Emajões* ("Korallit Emajoessa", ilmestyi hänen 80-vuotispäivänsä kunniaksi 1986.

Rakastetun runoilijan testamentin mukaisesti on vuodesta 1990 lähtien jaettu vuosittainen Betti Alver -palkinto parhaalle esikoisteokselle.

2 → Doris Kareva (s. 1958) – runoilija, toimittaja, kääntäjä ja kirjallisuuden edistäjä. Tallinnassa syntynyt ja koulunsa käynyt Kareva valmistui Tarton yliopistosta pääaineenaan englannin kieli. Vuodesta 1978 lähtien hän on toiminut eri tehtävissä Viron tärkeimmässä viikottain ilmestyvässä kulttuurilehdessä Sird ja työskennellyt UNESCO:n Viron-komission sihteerinä. Ensimmäisestä 1978 julkaistusta *Päevapildid* ("Valokuvat") -kokoelmastaan lähtien Kareva on ollut yksi suosituimmista ja merkittävimmistä runoilijoista. Häneltä on ilmestynyt toistakymmentä runokokoelmaa, hän on kääntänyt runoutta, mm. Beckettia, Dickinsonia ja Shakespearea. Sen lisäksi hän on valikoinut ja toimittanut runoantologioita,

kirjoittanut artikkeleja, käynyt lukemassa runoutta ja puhumassa niin Virossa kuin ulkomaillakin ja rohkaissut ja esitellyt – **runouden suojelusenkelinä** – nuoria kykyjä kirjallisessa elämässä.

3 → Kristiina Ehin (s. 1977) – yksi menestyneimmistä nuoren polven runoilijoista. Ehin syntyi runoilijaperheeseen (isä Andres Ehin, äiti Ly Sappel) ja saavutti jo nuorena mainetta kirjallisen ryhmittymän Erakkond (sanaleikki: "Erakkokunta"; "erakond" tarkoittaa puoluetta) jäsenenä. Sen muodostivat hänen opiskelijatoverinsa Tarton yliopistosta, jossa Ehin teki maisteritutkintonsa Viron muinaisista kansanlauluista. Ehinin jatkuva kiinnostus muinaiseen suulliseen perinteeseen, naiseuden ylistys ja mieltymys elävään esitykseen ovat luoneet hänestä kuvan nuorena **keijukaismaisena äitinä**, joka on viehättävä Viron nykyrunouden viestinviestä niin kotimaassa kuin ulkomailla.

4 → Elo Viiding (s. 1974) – runoilija, prosaisti ja journalisti, "Viidingin dynastian" nuorin jäsen (ks. Kirjallijatalo takasisäkannessa). Juhan Viidingin (ks. s. 56) tytär, toisen polven näyttelijä ja runoilija, valmistui näyttelijäksi Viron humanitaarisesta instituutista. Debytoi lukiolaisena kokoelmalla *Telg* ("Akseli") 1990 nimellä Elo Vee, jota hän käytti aina isänsä kuolemaan saakka. Siitä lähtien hän on käyttänyt oikeaa nimeään, myös v. 2000 julkaistussa suomennoksessa *Paljastuksia*. Viidingiä on luonnehdittu armottomaksi kirjalliseksi kirurgiksi ankaran ja ironisen tyylinsä vuoksi. Hän kuuluu hiljattain uudelleen perustetun Viron PEN-klubin johtokuntaan.

5 → AVE Alavainu (s. 1942) – runoilija ja prosaisti, Viron kirjallisuuden veijarimainen ja hilpeä isoäiti. Alavainu valmistui tarttolaisen Vanemuine-teatterin draamastudiosta näyttelijäksi, työskennellyt toimittajana, opettajana ja kouluteatterin johtajana. Vuodesta 1976 hän on asunut Kärdlassa Hiidenmaalla, pyörittäällä siellä *Ave Vita!* -nimistä kulttuurikeskusta ja järjestäjä epä-säännöllisiä runotapahtumia. Aloitti julkaisutoimintansa 1960-luvulla, ensimmäinen kokoelma ilmestyi 1971 opiskelijoiden "maanalaisena" julkaisuna, ensimmäinen "virallinen" kokoelma 1973. Alavainu oli toistakymmentä vuotta yhden Viron symbolisimman muistoesineen, bysanttilaisen rannerenkaan, haltija. Se oli sitä ennen kuulunut Betti Alverille. Vuonna 2009 hän antoi sen edelleen nykyiselle haltijalleen, Elo Viidingille.

6 → Siuru – virolainen kirjailijaryhmittymä, joka sai nimensä viron mytologisen sinilinnun mukaan. Siihen kuuluivat Marie Under, Johannes Semper, August Gailit, Henrik Visnapuu, Artur Adson ja Friedebert Tuglas (myötäpäivään **kuuluisassa valokuvassa**). Ryhmän tarkoituksellisen ärsyttävä, iloitteleva ja eroottinen runous, jota se julkaisi 1917–1919 tunnukseksi *Carpe diem!*, oli ristiriidassa I maailmansodan ja vapaussodan aiheuttaman ankean mielialan kanssa. Se nosti kirjojen painosmääriä, mutta aiheutti myös konservatiivisempien kriitikkojen kuten **A. H. Tammsaaren** (ks. s. 16) paheksuntaa. Yhteiskunnallisesti valveutuneet kollegat tuomitsivat "runollisen suklaan".

7 → Marie Under (1883–1980) – runoilija ja kääntäjä, Viron sotaa edeltäneen itsenäisyyden ajan suurin runoilija.

Under varttui Tallinnassa, kävi saksalaista yksityistä tyttökoulua ja kirjoitti ensimmäiset runonsa saksaksi. Mentyään naimisiin 1902 hän muutti miehensä mukana Moskovaan, missä perheeseen syntyi kaksi tytärtä. Ystävänsä, taiteilija Ants Laikmaan houkuttelemana Under palasi Viroom 1906 ja alkoi julkaista äidinkiellään. 1913 hän tapasi Artur Adsonin, nuoren runoilijan, josta tuli hänen elämänkumppaninsa loppuäiksi.

Underin runouteen vaikutti esteettisen liikkeen *Noor-Eestin* modernistinen tyyli. Hän saavutti laajaa tunnustusta esikoiskokoelmallaan *Sonetid* ("Sonetteja", 1917), jonka sensuellit rakkausrunot hätkäyttivät hänen aikalaisiaan ja ihahtuttivat hänen seuraajiaan. Hän oli "Prinsessa" Siuru-ryhmittymän kirjailijaystävilleen. Marie Under varmisti itselleen aseman **kirkkaimpana jalokivenä** virolaisten naisrunoilijoiden ketjussa. Hän oli kansainvälisesti tunnetuin ja käännettyin (26 kielelle tähän mennessä) runoilija ja oli useasti Nobelin palkinnon ehdokkaana. Suomessa on julkaistu kaksi Under-kokoelmaa: *Puutarhan syksy* (1978) ja *Avaran taivaan alla* (1983). Under oli Viron kirjallijaliiton perustajajäsen ja valittiin Kansainvälisen PEN-klubin kunniajäseneksi 1937. Monien muiden virolaisten kirjailijoiden lailla Under pakeni toista neuvostovalloitusta 1944 Ruotsiin. Under kuoli 1980 ja hänet on haudattu Tukholman metsähautausmaalle.

8 → **Lydia Koidula** (1843–1886) sai päivänkoittoon viittaavan kirjailijanimensä Viron kansallisen liikkeen merkimmieheltä Carl Robert Jakobsonilta. Lydia Emilie Florentine Michelson (os. Jannsen) oli runoilija, proosa- ja näytelmäkirjailija ja journalisti. Hänen isänsä Johann Voldemar Jannsen oli Viron kansallisen herätyksen alkuunpanijoita. Koidula oli **Fr. R. Kreutzwaldin** (s. 30) ja suomalaisuusmies Antti Jalavan (Almbergin) läheinen ystävä. Koidulasta tuli kansallisromanttisen runouden ikoni, ja hänen tuotantonsa, johon kuuluu yli 300 runoa, noin 90 proosatekstiä ja neljä näytelmää, on tärkeä osa Viron kansallista identiteettiä. Kaksi hänen runoiaan, *Sind surmani* ('Sua kuoloon asti') ja *Mu isamaa on minu arm* ('Isänmaani on rakkauteni'), sävellettiin Viron ensimmäisiä laulujuhlia varten 1869. Jälkimmäisestä, jonka Gustav Ernesaks sävelsi uudestaan 1944, tuli epävirallinen kansallislaulu neuvostokautena, jolloin isä-Jannsenin Paciuksen sävellykseen kirjoittama *Mu isamaa, mu õnn ja rõõm* ('Isänmaani, onneni ja riemuni'), itsenäisen Viron kansallislaulu, oli kielletty. Lydia Koidula kuoli 43-vuotiaana syöpään, ja hänet haudattiin silloiselle asuinpaikkakunnalleen Kronstadtin. Vuonna 1946 hänen jäännöksensä siirrettiin Tallinnan metsähautausmaalle. Aino Kallas on kirjoittanut Koidulan elämäkerran *Tähdenlento* (1918).

SYRJÄSEUDULLA (s. 19–22)

1 → **Tõnu Õnnepalu** (s. 1962), kirjailijanimiä myös Emil Tode ja Anton Nigov – Viron tämän hetken johtavia prosaisteja – myös runoilija, kääntäjä, lehtimies ja toimittaja.

Õnnepalu on valmistunut Tarton yliopistosta, jossa hän opiskeli kasvitiedettä ja ekologiaa. Työskenteli opettajana Hiidenmaalla ennen ryhtymistään vapaaksi kääntäjäksi ja kirjailijaksi 1987.

Esikoisteos oli runokokoelma *Jõeäärne maja* ('Talo joen varrella', 1985). Läpilyöntiteos oli Emil Tode -salanimellä julkaistu romaani *Piiriirik* ('Rajavaltio', 1993; suom. *Enkelten siemeni*), joka sai useita kirjallisuuspalkintoja ja käännettiin nopeasti monille kielille. Õnnepalu on Viron kansainvälisesti tunnetuimpia prosaisteja (suom. myös romaani *Joonatanin kirja*), mutta hän on julkaisut myös runoutta, esim. vuonna 2007 hän voitti Juhan Liiv -runopalkinnon. Hän on vironantanut eurooppalaisia kirjailijoita, mm. Mauriacia, Baudelaire'ia ja Pessoaa. Õnnepalu asuu mieluummin maalla kuin kaupungissa. Hän asui pitkään Esnan kartanossa Järvamaalla (ks. s. 51), mutta on hiljattain palannut ensimmäiselle luovutensa lähteelle Hiidenmaalle.

2 → **Ruhnu** – saari Liivinlahdessa, noin 37 km päässä Latvian rannikolta. Lähin Viron maa-alue Saarenmaa on 52 km:n päässä, mutta Viron mantereelle matkaa on vieläkin enemmän – 65 km.

LAULU (s. 23–26)

1 → **Contra** (s. 1974) alias Margus Konnula – suosittu etelävirolainen murrerunoilija ja folklaulaja. Contra asuu Urvasten kylässä Võrumaalla ja kutsuu itseään toisinaan Urvasten kuninkaaksi. Syntyperäisenä asukkaana hän on työskennellyt postimiehenä ja paikallisen postikonktorin johtajana, mutta ryhtyi vapaaksi kirjoittajaksi ja laulajaksi 1999. Contra debytoi sanallisesti lahjakkaana pilailijana 1990-luvun puolivälissä ja on sen jälkeen julkaissut lukuisia lyhyitä paloja ja kirjoittanut ahkerasti eri lehtien runonurkkiin. Hänet tunnetaan myös pakonomaisena soololaulajana (joka laulaa enimmäkseen nuotin vierestä) kirjallisissa tapahtumissa, juhlissa, bussimatkoilla jne.

2 → **Juhan Viiding** (1948–1995) – runoilija, näyttelijä, ohjaaja ja laulaja, jota yleisesti pidettiin Viron nykyrunouden suurimpana uudistajana. Tunnetun runoilijan Paul Viidingin ja suomalaisen kirjallisuuden vironantajan Linda Viidingin poika. Viiding opiskeli Tallinnan konservatorion näyttelijälinjalla ja työskenteli valmistuttuaan 1972 näyttelijänä ja ohjaajana Viron draamateatterissa. Viiding oli virolaisen kirjallisuuden herkkä ja traaginen pilailija, joka ajautui itsemurhaan 1995.

Viiding debytoi kirjailijanimellä Jüri Üdi teoksessa *Närvitriikk* ('Hermopainos'), joka oli hänen, Johnny B. Isotammien, Joel Sangin ja Toomas Liivin yhteinen kokoelma. Hän jatkoi julkaisemista tietoisesti kehittämänsä alter egon nimellä, kunnes julkaisi 1978 kokoelman *Mina olin Jüri Üdi* ('Olin Jüri Üdi'). Viiding myös esitti tekstejään ekspressiiviseen tyyliinsä, ja hänestä muodostui elävä legenda, joka vaikutti kaikkiin aikansa kirjailijoihin ja innoitti nuorta polvea. Viiding oli mukana suosituissa Amor Triossa ja kirjoitti paljon laulutekstejä. Juhan Viiding on paras virolainen esimerkki **laulavasta runoilijasta**.

Juhan Viidingiltä on 1988 toimitettu suomenkielinen runokokoelma *Julkaistavaksi Suomen tasavallassa*.

3 → **Jaan Pehk** (s. 1975) – runoilija, laulaja ja laulunkirjoittaja-muusikko.

Syntynyt Paliveressa Haapsalun lähistöllä. Opiskellut pop-jazz-laulua Tallinnan Georg Ots -musiikkikouluissa. Opintojen jälkeen toiminut vapaana runoilijana ja muusikkona. Pehk astui Viron kirjalliselle näyttämölle tarttolaisen NAK ("Nuorten kirjoittajien ryhmittymä") -ryhmittymän jäsenenä ja julkaisi kolme kokoelmaa. Kirjoittaa enimmäkseen lyhyttä runoutta, jota esittää yhden miehen ohjelmassaan *Orelipoiss* ('Urkupoika'). Oli arvostetuimman paikallisen indierockbandin Claire's Birthday kitaristi; hän edusti sen tilalle syntyneessä Ruffus-yhtyeessä Viroa Eurovision laulukilpailussa Riissa vuonna 2003.

ABSURDIA (s. 27–30)

1 → **Kalevipoeg** – kansalliseepos, tärkein kansallisen itsetunnon nostattaja 1800-luvulla. Tarve tuottaa Viron oma eepos oli peräisin baltiansaksalaisten estofiilien valistusaatteen ihanteista. Sitä kuvaa Viron oppineiden seuran jäsenen Georg Julius Schultz-Bertramin iskulause: "Anna kansalle kansalliseepos ja hiukan historiaa, ja taistelu on voitettu!" Suomalaisen Kalevalan innoittaman Kalevipoegin laatimisen aloitti lääket. tri Friedrich Robert Faehlmann, ja hänen kuolemansa jälkeen sen vei päätökseen hänen ystävänsä ja kollegansa **Friedrich Reinhold Kreutzwald**. Eeppinen balladi on kirjoitettu **virolaista kansanlaulumuotoa** (ks. s. 24) jäljitellen, ja se julkaistiin ensimmäisenä saksankielisen käännöksen kanssa 1857–1861. Vironkielinen kansanpainsain painettiin 1862 Kuopiossa. *Kalevipoegista* on kaksi suomennosta, Helmer Winterin lyhennetty laitos *Kalevipoeg*, *Viron sankariseepos* (1957) ja Kyösti Kettusen täydellinen suomennos *Kalevanpoika* (2005).

2 → **Andrus Kivirähk** (s. 1970) – virolainen prosaisti, lastenkirjailija, pakinoitsija, teatteri- ja TV-kirjoittaja. Kivirähk on tuottelias ja omaperäinen kirjailija, joka aloitti kirjoittamaan sanomalehtiin 15-vuotiaana. Lehtimieheksi kouluttautunut Kivirähk herätti 1990-luvun alussa huomiota *Ivan Orav* -pakinoillaan, ja hauskan absurdia *Riihiukko eli marraskuu* -nimistä esikoisromaania (*Rehepapp*) myytiin yli 30000 kpl – se teki hänestä uuden vuosituhannen suosituimman kirjailijan Virossa.

Ahkerä Kivirähk on kirjoittanut vielä romaaneja, joukon onnistuneesti lavastettuja näytelmiä tehnyt kirjoja ja elokuvakäsikirjoituksia lapsille, mm. teokset *Keksijäkylän Lotta* (suom.) ja *Tom ja Fluffy*. Hän on voittanut kolmesti Viron lastenkirjallisuuskeskuksen Nukits-palkinnon.

YRITTÄKÄÄ UUDESTAAN VUODEN KULUTTUA

(s. 35–38)

1 → **Looming** – Viron keskeisin kirjallinen aikakauslehti, joka kuukausittain julkaisee uutta kirjallisuutta ja katsauksia maan kirjalliseen elämään.

Lehti perustettiin 1923 **Friedebert Tuglaksen** aloitteesta (ks. s. 57) Viron kirjalliliiton lehdeksi, jonka tarkoituksena oli esitellä virolaista nykykirjallisuutta.

Loomingiin ovat kirjoittaneet lähes kaikki sen aikana eläneet virolaiset kirjailijat.

Lehden toimintaa rahoittaa **Kultuurkapital** (ks. s. 14), kulttuuriministeriö ja Kirjailijaliitto, ja liiton tehtävänä on myös valita lehden päätoimittaja. Loomingin toimitus on **Kirjailijaliiton talossa** Tallinnassa (ks. s. 4).

MAASEUTU (s. 39–42)

1 → **Viron kirjallisuuden tiedotuskeskus** – (Süda 3–6, Tallinn 10118, Viro; puh. +372 6 314 870; estlit@estlit.ee; www.estlit.ee) – Viron kirjailijaliiton ja Viron kustantajien liiton perustama itsenäinen organisaatio, jonka tehtävänä on herättää kiinnostusta Viron kirjallisuuteen ulkomailla. Se antaa monipuolista tietoa ja on mukana monissa hankkeissa.

2 → **Imbi Paju** (s. 1959), Vötkiverestä kotoisin oleva ja Suomessa asuva toimittaja. Paju on kirjoittanut *Tojutus muistot* -nimisen kirjan naisten kokemuksista neuvostomiehityksen aikana, ohjannut samannimisen dokumenttelokuvan, Lotta-aiheisen dokumenttelokuvan *Suomenlahden sisaret* ja toimittanut yhdessä Sofi Oksasen kanssa neuvostovalan vääryyksiä erittelevän kirjoituskokoelman *Kaiken takana oli pelko* (2009). Vötkiveren kirjatapahtuma on järjestetty vuodesta 1999 lähtien.

MUSTA KATTO (s. 43–46)

1 → **Noor-Eesti** ("Nuori-Viro") – radikaali kulttuuriliike 1900-luvun alussa. Innoitti alkuperäistä kirjallisuutta, kuvaamataidetta ja taideteollisuutta, vaikutti viron kielen uudistukseen, eurooppalaisen kirjallisuuden käännöstoimintaan ja pystytti uudet, nykyaikaiset standardit monille kulttuurialoille, esim. kirjallisuuskritiikkiin. *Noor-Eestin* ydinjoukko, johon kuuluivat Ernst Enno, Bernard Linde, Johannes Aavik, Villem Grünthal-Ridala ja Jaan Oks, kasvoi lyseolaisten kirjallisista piireistä, joiden auktoriteetteja olivat liikkeen henkiset johtajat, **Gustav Suits** ja **Friedebert Tuglas**. Ryhmä nousi laajempaan tietoisuuteen vallankumousvuonna 1905 ja julkaisi viisi kauniisti suunniteltua albumia *Noor-Eesti I–V* (ks. s. 36), mikä aiheutti perinpohjaisen muutoksen Viron kulttuurissa.

→ **Gustav Suits** (1883–1956) – runoilija, kriitikko, opettaja ja tiedemies, *Noor-Eestin* merkittävin runoilija ja yksi Viron suurimmista runoilijoista kautta aikojen. Suits syntyi Vönnun kauppalassa Tartumaalla. Hän opiskeli Tarton ja Helsingin yliopistoissa (fil.kand. 1910). Poliittisesti edistyneemmällä suomalaisilla oli voimakas vaikutus hänen maailmankatsomukseensa. Suits avioitui suomalaisen Aino Thauvónin kanssa. Kaksi vuotta esikoisteoksensa, kriittisen esseen ja runon *Vesiroosid* ("Lumpeenukat") ilmestymisen jälkeen, 1901, hän perusti *Kijanduse Sõbrad* ("Kirjallisuuden ystävät") -nimisen seuran, johon myös **A. H. Tammsaare** (ks. s. 16) kuului. Sen lehti *Kiired* ("Säteet") sai kovasti huomiota. *Noor-Eestin* johtavana ideologina Suits kiteytti seuran moton: "Enemmän eurooppalaista kulttuuria! Olkaamme virolaisia, mutta tulkaamme myös eurooppalaisiksi!" Viron julistauduttua itsenäiseksi 1918 entinen vallankumouksellinen omistautui Viron-keskeisen opetuksen kehittämiseen, johti kirjallisuuden opetusta

Tarton yliopistossa vuoteen 1944 saakka ja perusti Viron akateemisen kirjallisuuseuran 1924. Suits pakeni 1944 neuvostomiehitystä Ruotsiin ja vietti loppuelämänsä maanpaossa Tukholmassa, jossa hän kirjoitti suurimman osan runoudestaan ja paljon teieleistelliä tekstiä. Suitsin kunniaksi on perustettu **Gustav Suitsin runopalkinto**, joka myönnetään vuosittain filosofisesti merkittäville kokoelmalle.

→ **Friedebert Tuglas** (1886–1971) – kirjailija, kriitikko, kirjallisuudentutkija ja kääntäjä, Viron novellitaiteen perustaja, Viron kulttuurielämän organisaattori aina neuvostomiehitykseen saakka. Tuglas oli paljolti itseoppinut puusepän poika Ahjasta Tartannaan maakunnasta. Osallistui vuoden 1905 vallankumoukseen, oli pari kuukautta vangittuna. Tuglas kirjoitti valtaosan novelleistaan, runoudestaan, kirjallisuustutkimuksistaan ja matkakirjoistaan maanpaossa (1906–1917). Koska hän kuitenkin vietti suurimman osan pakolaisuusistaan Suomessa, hän pystyi osallistumaan tarmokkaasti *Noor-Eesti* -liikkeeseen. Palattuaan kotimaahansa Tuglakselta tuli nopeasti Viron kirjallisen elämän johtohahmo. Hän oli keskeinen vaikuttaja legendaarisissa ryhmittymissä **Siuru** (ks. s. 55) ja **Tarapita** (1921–1922), oli mukana perustamassa **Kultuurkapitalia** (ks. s. 14), Viron kirjailijaliittoa ja kirjallista aikakauskirjaa **Loomingia** (ks. s. 36). Tutkimuksellaan Juhan Liivista (1927) Tuglas nosti kansan tietoisuuden tämän Viron suurimman lyyriikon.

Tuglas jäi Viroon 1944, joutui epäsuosioon ja erotettiin kirjailijaliitosta 1950. Vasta 1960 häntä alettiin julkaista uudestaan. Ennen kuolemaansa 1971 Tuglas perusti novellipalkinnon, joka on nimetty hänen kunniakseen Friedebert Tuglas -palkinnoksi. Tuglaksen vironamina mm. Kiven *Seitsemän veljestä* ja laajalti Aino Kallaksen tuotanto ovat kiinteä osa Viron kirjallisuutta. Suomen merkittävin Viron-ystävyyseura, 1982 perustettu Tuglas-seura, kantaa hänen nimeään. Tuglakselta on suomeksi ilmestynyt hänen lapsuttaan kuvaava *Pikku Illimar* -romaanii (1967), romaanit *Kohtalo* (1919) ja *Felix Ormsson* (1988), novellikokoelmat *Vilkuva tuli* (1911) ja *Kultainen rengas* (1962), *Viron kirjallisuuden historia* (1939) ja *Muistelmat vuosilta 1895–1910* (1986). Lisäksi suomeksi on julkaistu Tuglaksen puolison Elo Tuglasin päiväkirjat 1950-luvulta (1990).

2 → **Mehis Heinsaar** (s. 1973) – prosaisti ja runoilija, 1990-luvun lopun kirjallisen polven nouseva tähti. Heinsaar varttui Tallinnassa ja Karksi-Nuiassa, eteläisellä Viljandimaalla. Hän opiskeli Tartossa virolaista kirjallisuutta ja teki tutkielmansa August Gaillista, Siuruun kuuluneesta kirjailijasta (ks. s. 55). Heinsaar kuului kirjalliseen ryhmittymään *Erakkond* (ks. **Kristiina Ehin** s. 55) ja herätti huomiota novelleillaan 1990-luvun lopussa. Laajempaa tunnustusta hän ansaitsi teoksellaan *Vanameeste näppaja* ("Vanhojen

miesten nappaaja", 2001), joka sai arvostetun Betti Alver -palkinnon. Kriitikot ovat miltei yksimielisesti ylistäneet Heinsaaren tuotantoa, ja hän on saanut miltei kaikki Viron kirjallisuuspalkinnot, viimeiseksi Juhan Liivin runopalkinnon runostaan *Öös mööduja käsi...* ("Yössä ohikulkijan käsi...") kokoelmasta *Sügalval elu hämaras* ("Syvällä elämän hämäryydessä", 2009).

3 → **Kirjailijaliiton talo** – Neuvostoliiton kirjallisuussäätiön rahoittama 36-asuntoinen kirjailijatalo, joka rakennettiin 1962–1963 Neuvostoliiton terroripommituksessa 9.3.1944 tuhoutuneen keskiaikaisen korttelin paikalle. Siitä saivat asunnon monet merkittävät kirjailijat ja kirjallisuusbyrokraatit, ja yli neljänkymmenen vuoden aikana talossa on asunut ja syntynyt enemmänkin kuin yksi sukupolvi virolaisia kirjailijoita, myös useita "kirjallisia dynastioita", kuten esim. Viidingit – Paul (ks. **Betti Alver** s. 55), Linda, **Juhan** (ks. s. 56) ja **Elo Viiding** (ks. s. 55) – ja Raudit (Eno, Rein, Mihkel ja Piret Raud ja Aino Pervik).

4 → **Viron kirjailijaliitto** (Harju 1, Tallinn 10146, Viro; puh. + 372 627 6410; ekl@ekl.ee; www ekl.ee) – Viron kirjailijoiden, kirjallisuuskriitikkojen ja kirjallisten kääntäjien ammattijärjestö, perustettu Tallinnassa 1922. Neuvostoliitto kaappasi sen monien vastaavien organisaatioiden lailla 1940 ja korvasi sen Viron SNT:n kirjailijaliitolla. Ne kirjailijat, jotka onnistuivat pakenemaan puna-armeijan edestä 1944, jatkoivat liiton perinnettä perustamalla Tukholmassa Viron ulkomaisen kirjailijaliiton 1945. Sotaa edeltänyt järjestö palautettiin 1991 ja vuonna 2000 Viron ulkomaisen kirjailijaliiton jäsenet liittyivät *in corpore* Viron kirjailijaliittoon. Liitolla on haaraosasto paitsi Tukholmassa myös Tartossa (ks. **Tarton kirjallisuustalo** s. 44). Viron kirjailijaliitto on Euroopan kirjailijakongressin jäsen vuodesta 1992, ja siihen kuuluu 300 jäsentä.

AIKA LUKEA (s. 48–50)

1 → **Jaan Kaplinski** (s. 1941) – 1960-luvulta lähtien yksi Viron merkittävimmistä ja monipuolisimmista kirjailijoista, runoilijoista, ajattelijoista ja yhteiskunnallisista vaikuttajista. Kaplinski on kansainvälisesti hyvin tunnettu ja hänen teoksiaan on käännetty yli kymmenelle kielelle; hänelle on myös useasti esitetty Nobelin palkintoa. Suomeksi Kaplinskiin on käännetty esseekokoelmat *Olemisen avara hiljaisuus* (1982), *Sama meri kaikissa meissä* (1984), *Rajalla jota ei ole* (1992), *Titanic* (1995) ja *Törmäys todellisuuteen* (2002), kaksi kirjeenvaihtokirjaa Johannes Salmisen kanssa (1990; 2002), runokokoelmat *Rukous, mantra, runo* (1996) ja *Olen kevät Tartossa* (2010) sekä romaanit *Kirje isälle* (2005) ja *Sama joki* (2010). Kaplinski on ollut ahkera lehtikirjoittaja ja kolumnisti myös Suomessa.

Eesti Instituut

Viron instituutti
Suur-Karja 14
10140 Tallinna
Viro

Puh.: +372 6314 355
Sähköposti: estinst@estinst.ee
Kotisivu: <http://www.estinst.ee>